

رۆلی پارت وریکخراوه چه په کان له راپه رین (1991/3/5) تا وه کوو  
(1991/3/28) ی باشووری کوردستان

ژیلوان عبدالله احمد

به شی ژمیریاری، په یمانگای ته کنیکی دووکان، زانکۆی پۆلیته کنیکی سلیمانی، سلیمانی، هه ریمی کوردستان، عیراق.

[zhelwanabdullah@gmail.com](mailto:zhelwanabdullah@gmail.com)

پ.ی.د. ئامانج حسن احمد

به شی میژوو، کۆلیژی زانسته مرۆفایه تییه کان، زانکۆی سلیمانی، سلیمانی، هه ریمی کوردستان، عیراق.

[Amanj.ahmed@univsul.edu.iq](mailto:Amanj.ahmed@univsul.edu.iq)

پوخته

به ریا بوونی راپه رینی ئازاری 1991 که به گرن گترین و گه وره ترین رووداوی سیاسی له دوا ی سالی 1970 وه له باشووری کوردستان داده نریت، ئه م رووداوه کاریگه ری هه بوو نه که ته نها له رووی سیاسی و رزگار بوونی کۆمه لگه له چنگی حیزبی به عس به لک وو کاریگه ری کرده سه ر بزووتنه وه سیاسییه کان و دروست بوونی چه ندین پارت و ریکخراوی چه پی و مارکسی، له م توژی نه وه یه دا به پشت به ستن به به لگه نامه و سه رچاوه و چاوپیکه وتنی که سه به شدار بووه کانی رووداوه کانی ئه و ماویه، هه و لمانداوه رۆلی چه په مارکسییه کان له راپه رینی 1991 ی باشووری کوردستان ئه و رووداوانه ی دواتر تا وه کوو 1992 باس بکه یین له ژیر ناو نیشانی (کاریگه ری و رۆلی چه په مارکسییه کان له راپه رین (1991/3/5) تا وه کوو (1991/3/28) ی باشووری کوردستان).

زاناریه کانی توژی نه وه

به روا ری توژی نه وه:

وه رگرتن: ۲۰۲۳/۸/۱۳

په سه ندردن: ۲۰۲۳/۱۰/۱۹

بلا و کردنه وه: زستان ۲۰۲۴

ووشه سه ره کییه کان

*Marxist leftist groups,  
Uprising, Baath rejem,  
south Kurdistan, shoraa*

Doi:

10.25212/lfu.qzj.9.4.23

## پیشه کی

له دوای سالێ 1976 و سه ره له نوێ دروستبوونه وه ی شۆرش له باشووری کوردستان له سه ره دهستی گرووپیکی چه پی رادیكالی وه کوو کۆمه له و جۆشدهانه وه ی کوره ی خه بات له باشووری کوردستان، که له ژیر کاریگه ری چه پی شۆرشگێری مارکسی-لینینی و به بیروباوه ری ماوتسی تۆنگ، واتای گه شه کردنی ئەم بیروباوه ره و کاریگه ری له سه ره کۆمه لگای کوردی ده گه یاند، رۆلی هه بوو له سه ره گه شه کردنی بزووتنه وه ی چه پ، هه روه ها له ئەنجامی کیشه و مملانیکانی نیو کۆمه له و جیاوازی بیروبوچوون له مه ر کۆمه لگه ی کوردی و شیوازی خه بات بوه مایه ی دروستبوونی چه ندین ره وت و گرووپی چه پی و به نهینی مژۆلی خه باتی چه کداری بوون له نیو شاره کان، ئەمه و جگه له وه ی زۆربه ی پارت و ریکخراوه سیاسییه به ره له ستکاره کانی حکومه تی به عس هه لگری ئایدیای چه پ بوون و ئەم بیروباوه ره له بلاوکراوه و ئۆرگانه ره سمیه کانیاندا ره نگی ده دایه وه، چه ندین ریکخراو یارتی چه پ، دروستبوون و کاریگه ریان له سه ره بنج داکووتانی چه پگه رایه تی له نیو کۆمه لگه ی باشووری کوردستان هه بوو، چه ندین خه ت و ریبازی جیا جیای چه پ هه بوون، به تایبه ت له باشووری کوردستان که هیشتا کۆمه لگه یه کی نیمچه ده ره به گی و نه خه ملیوی چینی کرێکار و نه بوونی کارگه دا بوو، به لام رووداوی لیدانی عیراق له لایهن هاوپه یمانان به سه ره کویه تی ئەمریکا و به ریا بوونی راپه رینی ئازاری 1991 که به گرنگترین و گه و ره ترین رووداوی سیاسی له دوای سالێ 1970 وه له باشووری کوردستان داده نریت، ئەم رووداوه کاریگه ری هه بوو نه ک ته نها له رووی سیاسی و رزگار بوونی کۆمه لگه له چنگی حیزبی به عس به لکوو کاریگه ری کرده سه ره بزووتنه وه سیاسییه کان و دروستبوونی چه ندین پارت و ریکخراوی چه پی و مارکسی، که هه ندیکیان میژووی سیاسیان له و ماوه یه کی که بۆ توێژینه وه که مان دیاری کردوه زیاتره، و هه ندیکیشیان له پال حیزبی سیاسییه کانی باشووری کوردستان، به شداری شۆرش و خه باتی چه کداری شاخیان کردوه، وه ک حیزبی شیوعی عیراق، و حیزبی زه حمه تکیشان و ئالای شۆرش، و پارتی گه ل، به لام هه ندیک له و ریکخراوانه ی که له سالێ (1991) به دواوه خه باتی سیاسی و ریکخستنی خۆیان ئاشکرا کرد پیشتر به نهینی ریکخستن و ئەلقه ی رۆشنبیریان هه بوو له شاره کانی باشووری کوردستاندا، ئەمه ش وایکرد بوو هه ره یه که له و ریکخراوانه تیروانین و هه لویستی جیاوازیان له رووداوه کانی باشووری کوردستاندا هه بیته، که

به گوپره ی میژوو و خه باتی سیاسی و قه باره ی پیکراوه بیان به شداری پووداوه کانی باشووری کوردستان بوون و، کاریگه رییان له سه ر به شیکی کۆمه لگه ی کوردی داناوه، له م توژیینه وه به دا به پشت به ستن به به لگه نامه و سه رچاوه و چاوپیکه وتنی که سه به شدار بووه کانی پووداوه کانی ئه و ماویه، هه ولمانداوه پۆلی چه په مارکسییه کان له پاپه رینی 1991 ی باشووری کوردستان ئه و پووداوانه ی دواتر تاوه کوو 1992 باس بکه یین له ژیر ناو نیشانی (کاریگه ری و پۆلی چه په مارکسییه کان له پاپه رین 1991/3/5) تاوه کوو (1991/3/28) ی باشووری کوردستان).

توژیینه وه که شمان دابه شکردوو به سه ر چند ته وه ره به کدا له وانه: ته وه ره ی به که م، له م ته وه ره به دا باسمان له کاریگه ری و پۆلی چه په کان له پاپه ریندا کردوو، ته وه ره ی دووم باسمان له پۆلی چه په کان کردوو له (پیکه پینانی شوورا کان) له شاری سلیمانی وهه ولیر و که رکوک کردوو، ته وه ره ی سیه م: له م ته وه ره به دا هه ولمانداوه باس له پۆلی چه په کان و شوورا کان بکه یین له کاتی هیرشی حکوومه تی به عس بۆسه ر شاره کانی کوردستان بکه یین، ته وه ره ی چواره م: باسی هۆکاره کانی شکستی شوورا کانمان کردوو.

بۆ نوسینی ئه م توژیینه وه به به شیوه به کی سه ره کی پشتمان به ستوه به رپبازی لیکۆلینه وه ی میژوو یی له باسکردن و تۆمارکردنی پووداوه میژوو ییه کان به شیوه به کی ئه کادیمی و بابه تیانه، له هه مان کاتیشدا رپبازی شیکاری-میژوو یی به کاره یینراوه بۆ راقه کردن و هه لسه نگانندی هه ندی له پووداوه کان وه ک پیداو یستیه کی زانستی بۆ به هیزکردنی ناستی توژیینه وه که، له هه مان کاتدا میتۆدی گپرا نه وه ی پووداوه کان، مامه له کردن له گه ل سه رچاوه و به لگه نامه کان وه ک هه لسه نگانندی سه رچاوه کان و چاوپیکه وتن له گه ل که سانی شاره زا، به شیکی ترن له میتۆدی ئه م توژیینه وه به.

له م توژیینه وه به دا تووشی چه ندین گپرو گرت و کپشه ها تووین، وه کوو ئاماده نه بوونی هه ندیک له و که سایه تیانه ی که له سه روبه ندی پاپه ریندا له ناو چه په کاندای بوون چاوپیکه وتن بکه ن، یا خود ئیستا له دهره وه ی کوردستان و ئاماده نین قسه له سه ر پووداوه کان بکه ن، وهه روه ها هه ندیک به لگه نامه ونوو سینی هه ندیک له و گروو پ و ده ستانه له ناو چوون، له کۆتاییشدا دهره نجام و لیستی سه رچاوه کان که له کۆتاییدا ئامازه ی پیکراوه

## ته وهره ی به که م/ کاریگه ری ورۆلی چه په کان له رووداوه کانی راپه رپن (1991/3/5)

له رۆژی (1990/8/2) سوپای عیراقی کوهیتی داگیرکرد (سـنجاری: 83؛ سه نگوای: 2004:472؛ مۆرتکه: 2007:29؛ کوردستانی نوئ: 1994:3؛ براییه تی: 2008:3)، پاش ئەم رووداوه هه لویستی ولتانی دونیا به رامبه ر به عیراق گۆرا و داوایان له عیراق کرد که له کوهیت بکشیته وه، به لـحم سوپای عیراق نه ک هه ر نه کشایه وه به لـکوو سه دام حسینى سه رۆک کۆماری عیراق له به یاننامه یه کدا مه رسومیکی کۆماری دهرکرد و کوهیتی وه کو پارێزگاری نۆزده یه می عیراق ناساند (یومیات: 2007: 204).

له سه ر ئاستی نیوده وه له تیش (ئه نجومه نی ئاسایش) یش که وته هه ولدان بو چاره سه کردنی دۆخه که، ئه وه بوو چه ند بریارێکی یه ک له دوای یه کی دهرکرد، هه ر له گه مارۆدانی ئابوورییه وه تا به کاره یێنانی هیز بو دهرکردنی له کوهیت، تا دواجار له ریکه وتی (1990/12/15) هوه مۆله تدرا به عیراق که له (1991/1/15) له کوهیت دهریچیت (گالبریس: 2008:68؛ رپیان: 3: 199). به لـحم ده سه لاتدارانی عیراق گوئیان به م کات دیاریکردنه ندا و سوربوون له سه ر بریاری خۆیان، ئه وه بوو شه وی (1991/1/17-16) له سه عات (2:30) شه و ئه مه ریکا و هاوپه یمانه کان به هیزی ئاسمانی له سوپای عیراقیاندا (مه حمود: 3: 258\_259). به م شیوه یه شه ر تا رۆژی (1991/2/26) به رده وام بوو، عیراق به زۆر له کوهیت دهرکرا، له ئه نجامدا زیانیکی زۆری گیانی و مادی به ر سوپای عیراق که وت (مجید: 112). سوپای عیراقی له ماوه یه کی که مدا شکستیکی بی وینهی به خۆیه وه بینی و سه رجه م مه رجه سه پینراوه کانی هیزه هاوپه یمانه کانی بی قه ید و مه رچ په سه ندرکرد و پاشان له (1991/2/28) دا ئاگر به ست راگه یه نرا (هۆشمه ند: 2009: 59\_60). بی جگه له مه چه ن دین هۆکاری تری ناوخواپی رۆلی بینی له ده ست پـن کردنی راپه رپن له ناوچه کانی باشووری عیراق و کوردستان دا (مسته فا: 2009: 152 دواتر).

سه ره تای راپه رپن له ناوچه کانی باشووری عیراقدا له رۆژی (1991/2/28) ده ستی پیکرد (الماجد: 1991: 107)، به سه رکردایه تی ئه نجومه نی بالای شۆرشى ئیسلامی عیراق و به پشتیوانی ئیران له ناوچه ی عه مماره و زۆنگاوه کانه وه به ره و به سه ره و به ره و جیگه کانی تری فوراتی ناوه راست (یلدز: 2007: 75؛ عه زیز: 9)، دواتریش شاری ناسریه و سه ماوه و دیوانیه و که ره لا و نه جه ف و حیلله و

کوتی گرتوه و ئەم پارێزگایانە لە دامودەزگای پزیم پاكرانهوه و كهوتنه دهستی  
جهماوه (بارزانی: 2022: 63).

سهبارت به ئاماده سازی پیکخواه چهپهکان و پۆلیان له پروداوهکانی راپه رین، یه کیک له  
ههلسوو پوانی چهپ بهم شیوهیه باسی ئاماده کاری چهپهکان دهکات بۆ هه ر گۆرانی کاری و  
پیشهاتیکسی سیاسی چاوه پوانه کراو "رۆژی (1990/12/25) بۆ یه کهمین جار کۆبوونه وه یه کی  
نوینهران، به به شداری هه شت کهس، چه ند برپاریک دراو و له سه ر ئه وه ریککه وتن، که شیلگیرانه له  
هه ولی جیبه جیکردنیاندا له کاردا بن، هه موو ئه وه که سانه و کۆمپته و دهسته و لیژنانه ی تر،  
په یه ندیان پپوه بکریت، و له گه ل پاراستنی ئه منیه تی هه موو لایه کدا، هه ول بدریت زۆر به نه پنی  
چه ک په یدا بکریت،" (په یام: 1998: 6).

دواتر کۆبوونه وه ی نوینهرانی ئه و لیژنانه له (1991/1/5) کرا و هه ندیک قسه و باسی تازه هاتنه  
پیشه وه له وه ی که نامه بۆ چه ند مسته شاریک نیردراوه و له گه ل چه ند برپار و به سه ر کردنه وه ی لیژنه  
ودهسته پیکهاتوه ووه کان، له وانه: لیژنهکانی گه ره کی سه رشه قام، جووله کان، سابوونکه ران، گاوران و  
مه جید به گ (په یام: 1998: 6). له و کۆبوونه وه یه دا باسی ئاماده کارییه کان کراو، وه ک په یدا کردنی  
چه ک و پیداو یستی. (حاجی ئه نوهر: 2023)، له و سه ر به نده دا چه ند بلاقراوه یه کی ده ستنوو س له  
لایهن ره وتی کۆمۆنیسته وه، بلاوکراوه وه و هه موویان باسیان له رۆژانی داها توو ده کرد، ئەم  
بلاقراوانه به ژماره یه کی زۆر که م بلاقو ده بوونه وه و ته نیا ده گه یشتنه دهستی که سانی باوه ر  
پیکراو. (حاجی ئه نوهر: 2023).

دوای ئه وه کۆبوونه وه یه ک له (1991/3/3) کرا و ژماره یه کی زۆر له و لیژنه و دهسته و کۆمیتانه ی  
هه ن تیدا به شدار بوون، جیگای کۆبوونه وه، ده ور به ری مزگه وتی هه مزه ئاغبوو، له کۆلانه کان  
سابوونکه ران، به لام تا سه عات دووی پاشنیوه رۆ چاوه پوان کرا، به لام ته نیا 15 که س هاتبوون،  
نوینهری سه ر چنار و مه جید به گ راسپیردرا بوون قسه له گه ل ره وتی کۆمۆنیست و یه کیتی خه باتی  
کۆمۆنیزمی کرپکاری بکریت (په یام: 1998: 6). هه ندیک له ریکخواه چه په مارکسییه کان که له ناو  
شاره کاند و به شیوازی نه پنی خه ریکی کاری ریکخستن و ئاماده کاری بوون بۆ هه ر هه لیک که بیته  
پیشه وه بۆ راپه رین، هه رچه نده ماوه یه ک دوای داگیرکردنی کوهیت، هه لمه تیکسی ده ستگیرکردنی

كادروھەلسووپراوانى چەپ لە لايەن دەستگای ئاسايىشى بەعس لە شارى سلېمانى دەستى پىكرىد بوو، لەو ھەلمەتەدا نزيكەى (52) ھەلسووپراوى چەپ وماركسى دەستگىركران، ئەويش بەھۆى پەيوەندى يەككە لە ئەندامانى پەوتى كۆمۇنىست بە دەزگای ئەمنەو، دەستگىركراوكان زۆربەيان لە پىكراوى دەستەى پىشەرەوانى پىرۆلىتارىا وپەوتى كۆمۇنىست بوون. (ئەحمەد: 190\_183)

(پەوتى كۆمۇنىست) كە لە ھەموو پىكراو چەپەكان گەورەتر بوو، پۆژنامەى دەرەكرد، خاۋەنى دەزگای چاپ وپىكخستنىكى تارادەيەك تۆكمەتر بوو، لە ھەفتەكانى بەر لە پاپەپىن پلادئفۆرمىكى دەرکرد بەناوى (ئەركە دەستبەجىكانمان) كە لە ئامادەكردنى (موئەيد ئەحمەد) ئەندامى دەستەى ناوہندى پەوتى كۆمۇنىست بوو (ئەحمەد: 2022)، و تىايدا ئامادەكارى و سىاسەتى پىكراوھەكەى لە سەر چۆنئىتى مامەلەكردن لەگەل پووداۋەكان و شىۋاى حوكمرانى لە روانگەيەكى چىنايەتى و كرىكارى وماركسىيەو ەدروستكردنى شووراكانى خستبوو پوو، پاشان چەندىن خالى بۆ كاركردن داپشتبوو، تىادا ھاتبوو: بۆئەو سۆشىالىزمى كرىكار بتوانىت ھەرچى لىھاتوانەتر رابەرايەتى وپىكخستنى خەباتى چىنايەتى كرىكار ئەنجام بدات دەبى ھەرچى زووتر ولىپروانەتر كەم وكوپىيە سىاسى وەمەلى وپىكراوھەيەكانى خۆى ۋەك حىزبىكى بەرىنى كۆمەلایەتى كرىكار ۋەلانئىت، لەم بوارەدا پووبەپووى ئەم ئەركانەين: گەشەدان بە لايەنەكانى يەكگرتووى وپىكراو بوونى رىزى كرىكارانى كۆمۇنىست، ئىنسىجام پى كردنى ھەرچى زىاترى ھەويەتى سىاسى و فكري ماركسىستانەى ئەم بزووتنەوھەيە، بەرەوپىش بردنى ئەم بزووتنەوھە كۆمەلایەتییەى كرىكار بەرەو پىكھىننى حىزبى سىاسى ماركسىستى خۆى، بەھىزكردن و بەرىن كردنەوھى كۆمۇنىزمى كرىكارى لە دەروونى چىنى كرىكاردا، بەرجەستەكردنەوھى ھەرچى زىاتر ئىنتەرناسىۋنالىزمى ئەم بزووتنەوھەيە" (ئەركە دەستبەجىكان)، ئەمەو جگەلەوھى داواكارىيە سىاسىيەكانىشيان لە (10) خالدا خستبوو پوو، ۋەك: ئازادى بى قەيدوشەتى سىاسى، ئازادى بىروباۋەرو دەربىر، چاپەمەنى، ئازادى كۆبوونەوھە، مانگرتن، خۆپىشاندان، ئازادى پىكھىننى ھەرچوھە پىكراوھەيەكى سىاسى وپىشەيى و جەماۋەرى وپۆشنىبىرى ۋەدەبى، ھەر جۆرە يەكەتەك و نەقابەيەك، تەواوى دەزگا جاسوسى و سەركوتكەرەكان (ئەمن، ئىستخبارات، مخابرات) و تەواوى دادگا نھىنى و تايبەتییەكان دەبى ھەلۋەشپىرنەوھە و نەمىن، جىابى دىن لە دەولەت، مافى

دىارى كرنى چارەنووس، مافى بى ئەملاولاي ھەر مىللەتیکە، مىللەتى كورد دەبى نازاد بى لە دىارى كرنى چارەنووسى سىاسى خۆيدا بە ھەر شېۋەيەك، بەجىابوونەو ۋە پېكھېننى دەولەتى سەرەخۆ يان يەكېتى نازادانە لەگەل مىللەتەكانى تى دانىشتووى عىراقدا... ھەرۋەھا ھەلسووپاوانى رەوتى كۆمۇنىست لە شارو شارۆچكەكان دەستىيان كىر بەچالاکى ۋەك بلاقورنەو ۋە پىاننامە، نووسىنى دروشم لەسەر دىوار و ھاندانى خەلك بۇ راپەرېن دژى حكومەت (عەلى مەولوود: 2022)، بەتايبەتى لە شارى ھەولېر (جەمال كۆشش: 2023) و سلىمانى، دروشمە سەرەكى رېكخراوۋەكەش (نازادى، يەكسانى، حكومەتى كرىكارى) بوو.

دواى رەوتى كۆمۇنىست، رېكخراوى (يەكېتى خەباتى كۆمۇنىزمى كرىكارى) ھەبوو، كە لە ئەنجامى يەكگرتنى چەند رەوت و گروپپىك پىك ھاتبوو، رېبوار ئەحمەد ئامازە بەو دەكات "لەكاتى قەيرانى كۆمۇنىستىدا ئىمە فەعالتىر بووینەو ۋە پەيوەندىمان لەگەل مەحافلەكانى تر و ئەو كەس و كۆپ و كۆمەلانەى پىشتىر لەگەل (كۆتك) بوون، تازە و گەرم و گور كىردەو، تا لەچەند رۆژ پىش دەستپىكردى شەپى يەكەمى كەنداودا تاھىر ھەسەن، جەبار مستەفا، ئەحمەد موغىن، من، كۆمەلەى كرىكارانى يەكى ئىيار، مەحفەلېكى كرىكارى كارگەى چىمەنتۆى سەرچنار، كە لەگەل جەبار مستەفا كاربان دەكرد و ھەر لەرېگى ئەو ۋەو ۋە ناراستەو خۆ بوو بوون بە بەشېك لە كۆمەلەى يەكى ئىيار ۋە ھەلسووپاوانىك كە ئەحمەد موغىن پەيوەندىلى لەگەل ئاندا ھەبوو، ھەموو يانمان يەكخستەو ۋە رېكخراوى يەكېتى خەباتى كۆمۇنىزمى كرىكارىمان دامەزاند، ئەم رېكخراوۋە لە رۇوداۋەكانى نازارى سالى 1991 دا زۆر ھەلسووپاۋ و چالاک بوو". (رەشېد: 223).

سەبارەت بە رۆلى (يەكېتى خەبات) ئەو ۋەبوو كە ئەوانىش دواى داگىركردنى كۆمۇنىست و ئەو پىشھاتە سىياسىيانەى لەو ماۋەيەدا ھاتنە ئاراۋە، سىياسەت و تكتىكى خۆيان ۋە كوو رېكخراۋىكى چەپى ماركسى لەو چوارچىۋەيەدا دىارى كىرد، بۇ ئەو مەبەستە (عەدنان كەرىم) پىلاتفۆرمىكى نووسى و تىايدا شىكردنەو ۋە ھەمەلايەنەى ئەو پىشھات و ئالوگۆرە سىياسىيانەى لە خۆدەگرت، بەشى يەكەمى شىكردنەو ۋە بارودۆخى سىياسى عىراق و قەيرانەكانى دواى ۋە ستانى شەپ لەگەل ئىران و داگىركردنى كۆمۇنىست ۋە ھۆكارەكانى لەخۆ دەگرت، بەشى دوايشى برىتى بوو لە بەدىلى خەلكى كوردستان لە بەرانبەر ئەو بارودۆخە و بانگەواز بۇ راپەرېن جەماۋەرى و خستەنەرووى ئامانچ

وداخوازييه كانى خەلك لە واپەرىنەدا، لەژىر ناوئىشانى (نان، كار، ئازادى، حكومەتى شوورايى)دا پوختە كرابۆۋە (ئەحمەد موعىن) (عەدنان كەرىم): 2022، ئەو پلاتفۆرمە بووبە شووناسى سىياسى بەشىك لە گرووپە چەپەكان و تىايدا وەكوو پراكتىكى سىياسى (كۆمىتەكانى راپەرىن) وەكوو گونجاوترىن شىۋازى كۆبوونەۋەى جەماۋەرى بۇ ئەو قۇناغە دىارى كىردبوو (عەدنان كەرىم: 2020: 388؛ مامۇستا ستار: 2022).

ئەۋەبوو لە ماۋەپەكى كەمدا يەكپىتە خەبات چەندىن كۆمىتەيان دروست كىرد، و چەندىن كەسى چەپ و سەربەخۇيان لەدەۋرى ئەو كۆمىتەئە كۆكردەۋە، (ئەكرەمى مېھرداد) دەلپت: "بە زۆرىەى جىاۋازى بىروراي چەپەكان مانگىك پىش راپەرىن كۆمىتەكانى راپەرىنمان دروست كىرد، تەننەت كۆمىتەكانى راپەرىن من ناوم ناۋە كۆمىتەكانى راپەرىن، كە ژمارەيان (11) كۆمىتە بوو لە شارى سلېمانى، لەسەر ئەساسى ژمارەى گەرەكەكان دروستمان كىردبوون". (ئەكرەمى مېھرداد: 2022).

لە سلېمانى كەسانى وەكوو (نەبەز خالىد، مامۇستا ستار، شەۋنم مەحمود، ئەمىرە سىدىق و خالىد مەلەلى و فەرھاد فەرەج و شىخ وەھاب و لەتىفى برى نەجاتى موھەندىس و جەبار مستەفا وشىرىن مورادو نەسرىن خوا رەحم و جەبارى سەرشەقام و عەزىز شەرىف و تاھىر حەسەن و براىم موھەمەد و عەدنان كەرىم و چەند كەسىكى تر لە كۆمىتەى سلېمانى چالاك بوون (مامۇستا ستار: 2021؛ نەبەز خالىد: 2022)، سەبارەت بەۋەى كە كى سەرىپەرشتى كۆمىتەكانى راپەرىنى دەكرد، ئەكرەمى مېھرداد ناماژە بەۋە دەكات، كە سەرىپەرشتىكار يەك كەس نەبوو، بەلكو ھەماھەنگىردن ھەبوو، بۇ نموونە لە كۆمىتەى توى مەلىك كەسانىكى وەكوو (ئەكرەمى مېھرداد، يوسىف ياسىن، جووتيار نوورى، كاروان حسىن، حاجى ئەنۋەر، مامۇستا موھەمەد ھەلەبجەى) بوو، كە كۆمىتەى توى مەلىكىان دروستكرد، يەكپەك لە و كەسانەى زۇر چالاك بوو لە كۆمىتەكان (عەدنان كەرىم) بوو، فازلە رەش، رېبوارى شىخ موھەمەد غەرىب، شەمالى حاجى تاھىر، كە خاۋەنى ئوتۇمبىل بوو، پۇلى باشى ھەبوو، مامۇستا ستار سەمىن، جەبار مستەفا، لە سلېمانى ھەلسووراۋ چالاك بوون. (ئەكرەمى مېھرداد: 2022؛ فازلە رەش: 2023).

تۆرى كۆمىتەكان تا دەھات فراوانتر دەبۆۋە لە شارەكانى كەركووك و ھەولپىرىش كۆمىتەكان بە ھەولپە كەسانى وەكوو (ۋەستا جەلال) لە ھەولپىر و (ئازاد مەجىد و رېبوار ئەحمەد) و دەيان كەسى

تر له و دوو شاره دامه زران و تا دههات نفوو زيان زيادى ده كرد، له شارى هه و ليريش كه سانى وه كوو  
(نه جمه دينى فهقى عه بدوللا، شه مال عه لى، نازاد ئارمان، وه ستا جه لال، جه لال سوڤى و مه ريوان  
زه ندى) بوو ئه مانه يش له هه و لير كۆمىته كانى راپه رين بوون. (ميه رداد: 2022).

هه ر شارى هه و ليريش كۆمه له لكو يكى چه پ له رۆژى (1991/1/21) بيريان له پي كه ينانى  
رپي كخراو يك كرده وه، بۆ ئه وه ي هه ندى چالاكى سياسى وسه ربا زى له م سه رو به ره دژواره دا ئه نجام  
به ن، دوا ي رۆژي ك بريارى دامه زراندى درا، سه ره تا، ناوى (زيانه وه ي كورد) لينرا، ژماره ي ئه ندامه كانى  
(25) كه س بوون، پاشان ناوى بووه (رپي كخراوى لوانى شو رشي گير) تيؤرى (ماركس-لينينى) يان  
په يره و ده كرد، تا رۆژى (1991/3/1) چه ندين چالدى ئه نجامدا، له وانه بلا و كرده وه ي به يان نامه ي  
رپي كخراو وييس كردنى وي نه ي سه دام حسي ن و دروشم له سه ر ديوار نووسين وسى تا و انباريان كوشت،  
كاره كانى خويان به دانانى سه ركردايه تى وليژنه ي عه سكه رى و را گه ياندى و دارايى و په يوه ندى كردن  
دابه شكردو، حه وت ژماره ي (چرا ي نازادى) يان ده ركرد، به كه م ژماره ي له رۆژى (1991/1/30) دا  
ده رچوو، بانگه وازى خۆسازدانى بۆ راپه رين تي دا هاتبوو له گه ل بانگه وازي ك بۆ ئه و خوي نديكارانه ي  
به ناوى (الدفاع المدنى)، كه واز له حكومه ت به ي ن و به ريزه كانى گه له وه په يوه ست بن، رپي كخراوه كه  
رۆژى (1991/2/28) به كه م په يوه ندى به هي زى پيشمه رگه وه كردو ده ورپي كى به رچا و يشى له  
خوي يشاندى رۆژى (1991/3/6) ي هه و ليردا بينى. (بروانه: ئالا ي نازادى: 1992 : 4).

كۆمىته كانى راپه رين له پي گه ي (جه بار مسته فا) وه په يوه ندييان به كۆمه لي ك كرپي كارى كارگه  
ئه هلييه كان و هه لسو ورا ونى ترى چه په وه هه بوو، كه پيشتر ئه ندامى به كي ك له و رپي كخراوه  
بوون، (مارف: 2022)، له ما وه ي نيوان دروست كردنى كۆمىته كانى راپه رين و شه رى (گه رده لوولى  
بيا بان) كۆمىته كانى راپه رين ئيشيان به باشى ده رپويشت و تا دههات خه لكى زياتر له ده وريان  
كۆده بو وه، كۆمىته ي بالدى راپه رين له سلي مانى كه له نوينه رانى كۆمىته ي راپه رينى گه ره كه كان  
پي كه اتبوو، كۆبوونه وه ي به رده وامى ده كرد، به گو يره ي گيرانه وه كان دوايين كۆبوونه وه ي خوى له مالى  
(نه به ز خاليد) كرد كه ئه و كاته مالى ان له نزيك ياري گاي چوارباخ بوو، پلانى راپه رين دانرا،  
په يوه ندييان به كۆمىته ي راپه رينه وه له كه ركوك و هه و لير كرد، به پي چه وانه ي سلي مانى به وه كه

(14) کۆمیته یان له گه ره که کان دامه زرانده بوو، له هه ولیر و که رکوک ژماره ی کۆمیته کان که متر بوون، (عه لی: 2022).

(نه جمه دین فقه ی عه بدوللا) باس له وه ده کات ئه وانیش وه کوو کۆمه لیک که سی چه پ کۆبوونه وه یان کردوو، باسی بزوو تنه وه ی شووراییان کردوو، هه روه ها باس له وه ده کات که له رانیه (3/8) یان دانا بوو بۆ راپه رین، چونکه ئه و رۆژه رۆژی ئافره تانه، دوو هه فته پێش راپه رین، خۆی و دوو که سی تر، له پێگه ی (عه لی نه بی) یه وه ئاسانکاری بۆ کردوون بۆ ئه وه ی بچن بۆلحی سه رکر دایه تی یه کێتی، بیره که که یان بۆ باس کردبوون، به لام گوتوو یان نه ناکریت و بارودۆخه که مه تر سیداره و هه له بجه یه کی تر دروست ده بیته، دیاره ئه م وه لامه ش ته کتیکی بوو، باس له وه ده کات که ئه وان (320) که سیان ئاماده کردبوو، بۆ راپه رین، هه موویان که سی چه پی سه ربه خۆ بوون. (عه بدوللا: 2022).

له شاری سلیمانێ چهند ده سته و گرووی پیک که سایه تی تری چه پ هه بوون، عه لی محمه د باس له وه ده کات که خۆی چهند که سی پێش راپه رین به چهند رۆژی کاتیک هه ستیان کردوو حکوومه ت لاوازی پێوه دیاره له دوای شه ری کوهیت، به یان نامه یه کمان ده رکردوو و تیایدا خه لکیان هانداوه بۆ راپه رین دژی ده سه لاتی حکوومه ت، ئه مه و جگه له وه ی به هۆی چهند که سی که وه ئاگاداری هه وله کانی کۆمیته کانی راپه رین بوون (عه لی پینچوینی: 2023).

ناوه ندی یه کێتی خه بات رۆژی (1991/3/5) جه وله یه کیان به ناو شاری سلیمانیدا کرد، و بۆیان ده رکه وت که دۆخه که ئاسایی نییه و حکوومه ت هیزی مه فره زه تایبه ته کان و جه بشی شه عبی و پۆلیسی له سه ر شه قامه کان بڵاوه پیکردوه، ده نگۆی راپه رین له رانیه وه بڵاوه بووه، لیژنه ی با لحی کۆمیته کانی راپه رین له (1991/3/6) کۆبوونه وه ی خۆی کرد، له و کۆبوونه وه یه دا دوایین پیاچوونه وه به بریار و ئاماده یه کانی خۆیان کرد و بریاری ده ستپیکردنی راپه رینیان له (1991/3/7) دا، (خالید: 2022؛ مه هرداد: 2022). له و کۆبوونه وه یه دا بریاری ئه وه ش درا که به یانی رۆژی (3/7) کۆمیته ی سه رشه قام ده ستبکه ن به گردبوونه وه ی جه ماوه ری و په لاماری مه لبه نده کانی رژی له قۆلی خۆیان وه و کۆمیته ی زه رگه ته ش به هه مان شیوه. (که ریم: 402\_401).

به م شیوهیه له نهجامی چه ن دین هۆکار راپه رین له باشووری کوردستانیش به رپابوو. نه گه ر راپه رین له خواری عیرا قدا و له شاری به سره وه به شیوه ی هه لچوونیک ی جه ماوه ری له گه ره کیک ی دیاریکراوه وه دهستی پین کردین، نه وان له کوردستاندا له نه لقه یه کی لاوازی دووره دهستی رژی مه وه له رانیه و ناوچه ی بتوینه وه به خو ئاماده کردنی پیشتر و به دوا ی بانگه وا زیکی هۆشیاران ه وه له (1991/3/5) دهستی پیکرد (مه زن: ئالای ئازادی: 112: 1994؛ مه رزنگ: 64: 1993؛ عه بدوللا: کوردستانی نو ی: 647: 1994 و 649: 1994)، له شاری سلیمان ی کۆمیته کانی راپه رین، ده که ونه جموجۆل و چالاکیی و کۆبوونه وه له گه ل گرووپ و دهسته کانی تر، (فه ره یدون کونجرینی) باس له وه ده کات نه وه له رینگه ی خو یه وه چه ند پارچه چه کیک ی پیشتر په یدا کردبوو، کۆمه له (سازمانی کوردستانی حزبی کۆمونیستی ئیران) یش هاوکاری کردبوون. (فه ره یدون کونجرینی: 2022)، نه وه بوو رۆژی (3/7) کۆمیته کان ده ست به کارده بن و هه ریبه که لی خو یه وه دیته سه ر شه قام، هه رچه نده سه ره تا خه لک له ترسی په لاماری هیزه نه منیبه کانی حکوومه ت نه ده هاتنه ده ره وه، به لام دواتر به ره به ره خه لک به ده م بانگه واز و دروشمه کانه وه هاتن، ته نانه ت نه ندامانی بالای نه وه کۆمیته یه باس له وه ده که ن له کۆبوونه وه که ی رۆژی (3/6) دا باسیان له وه کردوه که باشتر وایه هه موو به به رگی مه ده نی و به ناوی کۆمیته کانی راپه رینه وه به شداری بکه ن وه کوو هیزیک ی خه لکی وجه ماوه ری تا هه ول و تیکۆشانیان بۆ پیشمه رگه وه یزه کانی به ره ی کوردستانی نه نوو سریت. (که ریم: 2022؛ نه به ز خالید: 2022؛ مامۆستا ستار: 2021)، عه دنان که ریم و خالید مه جید ئامازه به وه ده که ن: " له به ره به یانی نه وه رۆژه دا که سپک هاتوو و پپی گوتوو ن که ژماره یه ک پیشمه رگه ی یه کیتی له مالیکدان به چه که وه، ئیمه به و که سه دا په یاممان بۆ ناردن که بپن و به ناوی کۆمیته کانی راپه رینه وه داوامان کرد په یوه ست بن به خه لکی راپه رپوه وه، به تاییه تی که ئیمه چه کدارمان پپویست بوو، که سه که وه لامه که ی نه وان ی هینایه وه که گوتبوویان ئیمه تا رپنوینی خو مان نه بی ت نایه بن". (که ریم: 2022؛ خالید: 2022)، دواتر بریاریان دا هپرش به رنه سه ر ته واریه که ی به رامبه ر زانکۆی سلیمان ی که به رامبه ر ده رگا سه ره کبیه که ی زانکۆ بوو له سه ر سوچه که، که نزیکه ی (200) که س ده بوون و پاش هه ندی ته قه و پیکدادان هه ردوولا ته قه ده وه ستینن و نه ندامانی کۆمیته ی راپه رین و نه وه خه لکه ی که هاتبوون خو یان ده که ن به ناو بینای دووقاتی مه خفه ره که و پۆلیسه کان چه ک داده نین و ده رۆن و

مەشجەبى مەخفەرەكە (كۆگای چەك) ى بنكەكە تەسلىمى پاپەريوان دەكەن و بەمەش كۆمەلەك چەك دەكەوئتە دەست ئەندامانى كۆمىتەكە و خەلكەكە (كەرىم: س.پ: 408 و 409). دواتر پوودەكەنە بارەگای (شەهید عوسمان فايەق) كە بارەگای رېكخراوى بەعس بوو، دواى ئەوہى لە بلىنگۆى مزگەوتىكى ئەو نزيكەوہ بانگەوازی خو بەدەستەوہدانىان لە لايەن (عەدنان كەرىم) ەوہ لېكرا، ھاتنەدەرەوہ و خوئيان بەدەستەوہدا، بەگرتنى ئەو بارەگایە خەلكىكى زۆرى لە گەرەكى برايم پاشاۋە روو لەسەر شەقامەكانى ئەو نزيكانە دەكەن و لەگەل ئەو خەلكەى لەو نزيكانە بوون تىكەل دەبن، پاشان لە فلکەى كاۋەوہ بەرەو خواریۋە دەبنەوہ بەرەو فلکەى سجن، پاش تەقە و رووبەرۋو بوونەوہیەكى كەم ئەوئش دەگىرئت، ئىتر بەھەزاران كەس بە سەرکردايەتى ئەندامانى كۆمىتەكانى پاپەرىن بە شەقامى پىرەمىرددا روو دەكەنە سەراى سلىمانى، و ھەمووان لەوئدا بەیەكترى دەگەن، بەمەش بەشېكى زۆرى شار ئازادكرا. (عەدنان كەرىم: 2022)، لەلایەكى تریشەوہ (خالیدى مەلاعەلى) كە ئەندامى كۆمىتەى بالئى پاپەرىن بوو، لەگەل چەند كەسىكى تری ناو كۆمىتەى سەرشەقام چووبوون چەكىكى زۆریان لە سەربازگەى (تانجەرۆ) ھېنابوو، بەسەر خەلكى گەرەكەكەدا دابەشى كرد، (كەرىم: س.پ: 413).

بەو جۆرە رۆژى (1991/3/7) جگەلە ئەمنە سوورەكە، ھەموو شوئنەكانى شارى سلىمانى گىران (كوردستانى نوئ: 1994:929؛ 1995:934؛ كۆمەلەك نووسەر: سلىمانى: 2000: 4)، ھەرچى لەو دەیان بنكە حىزبى و مۆلگەى جەیشى شەعبى و حامیە و دائىرەى ئەمنەكان يان ئەو پىاوانەى رۆژم كە لەمالەكانىان يان لە مۆلگەكانىاندا دەستگىر نەكرا بوون، ھەلاتبوون و لەبىناى ئەمنە سوورەكەدا خوئيان كۆكردبوو، لە ھەمان كاتىشدا ئەمنە سوورەكە پىرۋو لە زىندانى سىياسى لە ھەموو لايەنەكان كە بەشى زۆریان ئەو كەسايەتییە كۆمۆنىستانە بوون كە ئەندامى دەستەى پىشەرۋانى پىرۆلىتارىيا و بلىسە و رەوتى كۆمۆنىست بوون، كە لەھەلمەتەكەى مانگى تشرىنى يەكەمى 1990 دواى لىدانى كوہىت دەستگىر كرا بوون. (خەسەرە و ساىە: 2022)، ئەوہ بوو رۆژى (1991/3/8) خەلكى پاپەرىوى سلىمانى ئابلووقەى ئەمنە سوورەكەى سلىمانىان دا، ئەندامانى كۆمىتەى بالئى پاپەرىنىش كە بووبوونە خواۋەنى چەك، تاۋەكوو شەشى ئىۋارەى ئەو رۆژە لەوئ بوون و بە ھاوكارى لەگەل گرووپ و دەستە چەكدارەكانى تردا (وہستا جەمال: بىرەوہرى: 1995:

19 و 20)، دەستیان بەسەر ئەمنە سوورەكەشدا گرت، (كەرىم: س.پ: 415)، شەووەكەى (1991/3/8) كۆمیتەى بالای راپەرىن كە ئەندامانى يەكپیتى خەبات بوون لە مالى (نەبەز خالید) لە گەرەكى چوارباخ كۆدەبنەووە بۆ برپاردان سەبارەت بە كۆتایی قۆناغى كۆمیتەكانى راپەرىن و دانانى پلانى ئەلقەى لەمەودوا، (كەرىم: 415-416) كە دروستكردنى شووراكان و چۆنپیتى بەرپۆوەبردنى جەماوەر بوو، ئەوەى لیرەدا پيويستە ناماژەى بۆ بكەين ئەوەى، رۆژى (1991/3/8) بەرەى كوردستانیش كە پيشتر پلانى خۆى هەبوو بۆ راپەرىن، چ لە سەرسنوور و چ لە ناوشارەكان لەرپگەى رپكخستەنە نەپینى و شانەكانى حزبە بەشدارەكانى ناوبەرە دابەزینە ناو شاروشارۆچكەكان. (مستەفا: 216\_226؛ مەسعود: 61\_92؛ مەجید سألح: 2021: 384\_389؛ ئەرسەلان حەسەن: 151\_154).

لەشارى هەوليريش چەپەكان رۆلى بەرچاویان هەبوو لە خۆئامادەكردن بۆ راپەرىن، یوسف مەنتك دەلپت: "ئیمە لەهەولير وەك هاوریانی دیرینی ئالىی شۆرش چەندین دیدارمان لە مالى هاوری (ئیسماعیل سەرسپی) لە گەرەكى مەنتكاوا ئەنجامدا، ئەم كەسانە لەو كۆبوونەوانەدا بەشدار بوون: ئیسماعیل سەرسپی، فەرهادى محامى، هۆشيارمەلا عەبدوللا كونهفلوسەبى لە گەرەكى تەیراوە، ئەحمەد پاشا، شپروان مەولود سینارەبى و براكانى، فەیسەل و فوئادى برائى و شادیه، دلشاد قەشقەبى و یوسف مەنتك". (مەنتك: دەستنووس)، ئەوەبوو رۆژى (1991/3/11) هەوليريش رزگاركر، (سلیمان: 247\_248)، رەوتى كۆمۆنیست لەرپگەى ئەو هەلسووراو كادرانەى كە لەناو كریكاراندا هەیبوو رۆلێكى بەرچاوى هەبوو، چونكە بەر لەرپەرىن زنجیرەیهك چالاكیى سیاسىی گرینگی ئەنجامداوو، جگە لە بلاوكردنەوەى (ئەرکە دەستبەجێكانمان وداواكاریبە كریكاریبەكان) و بەیاننامەى رەوتى كۆمۆنیست و كۆمەلنى پۆستكارد، سەبارەت بە هەلومەرجى جەنگى هاویەیمانان و عیراق، چەند رۆژێك بەر لەرپەرىن رەوتى كۆمۆنیست برپاریدا شارەكان پرپكات لە دروشمى سیاسى و دیوارەكان بنووسیت. (سلیمان: 2022)، لەگەل دەستپیکردنى راپەرىنیش رەوتى كۆمۆنیست، بەشداربوو، تەنانەت كادریكى پيشكەوتوو رەوت (عەبدوللا سلیمان) لە گرتنى (فرقەى فاروق) برپنداربوو (سلیمان: 2022)، رۆژى دواتریش بارەگایان كردهووە (جەمال كۆشش) بووبە بەرپرسى بارەگا، (جەمال كۆشش: 2022) و دەستیان كرد بە دروستكردنى شووراكریبەكان، كە ئەركى دروستكردن و پیکهپینانى شووراكریبەكان بوو، لە نیوان رزگاركردى ئەم دووشارە

گه وه به یه كوردستان (سليمانى وهه ولير) دا وله و كاتانه ی ته واوى شاروشارۆچكه و ئوردوگاكان راپه رپين و پيش ئه وه و به رده وام راپه رپينى چه كدارى هه موو ناوچه كانى كوردستانى گرت هه وه، به تايبه تى دواى هاتنه خواره وهى هيزيكى زورى پيشمه رگه ی لايه نه كانى به ره ی كوردستانى بۆ ناو شارو ئوردوگاكان. (ده باغ: 1992: 139).

له شارى كه ركوكدا، چه ند رۆژيك پيش ئه وهى رزگار بكریت، هه لمه تيكى ره شبگيرى ده ستى پيكر دبوو، ئه مه وجگه له وهى حكومه ت ژماره به كه زۆر سه ربازو چه ك و كه ره سه ته ی سه ربازى له چواره وهى شاره كه جيگير كوردبوو، (كوردستانى نو: 1995: 934؛ خايد ئه مين: 2023). بۆ رۆژانى دواتر له گه ره كه كانى ره حيماءا، ته په ی مه لا عه بدوللا، شۆريجه وشاترلو و گه ره كه كانى تر ره شبگير كرا، (وه ستا ره سوول: له يادى نازاد كردنى كه ركوكدا: 4: 2000: 72) كه تيايدا (24) كه س له لايهن عه لى حه سه ن مه جيد (عه لى كيمياوى) به وه برپارى كوشتن يان درا و به به رچاوى خه لكه وه له سه ر شه قامى گشتى شۆريجه گولله باران كران (خايد ئه مين: 2023). دواى رزگار كردنى شارى هه ولير و سليمانى، هيزه كانى پيشمه رگه ی به ره ی كوردستانى له دوو له وه هه ولى رزگار كردنى شارى كه ركوكيان دا، له پردئ و له ميحوه رى چه مچه مائيشه وه، له لايه كه تريس هه وه هيزى پيشمه رگه هه ولى رزگار كردنى شارى دووزيدا، ئه وه بوو هيزيكى پيشمه رگه له رۆژى (1991/3/11) هه تا وه كوو (1991/3/19) شاره كه يان رزگار كرد، به لام به هوى هيرشى پيچه وانه ی حكومه ت به هاوكارى چه كداره كانى موجه يدنى خه لق نه توانرا تيا بميننه وه و كشانه وه. (محمود: 16\_36).

بيجگه له م ريكخراوانه چه ند ده سه ته و ريكخراويكى ترى چه پ هه بوون، كه له پرووى قه باره و ژماره ی كاديرو لايه نگره وه كه متر بوون له ناو شاره كان و ئوردو و گاكان، به لام ئه وانيش تاراده يه ك له رپيگه ی جياجياوه رۆليان هه بوو، وه كو هاندانى خه لك و به يوه ندى كردن له گه ل چه ند كه سيكى سه ربه حكومه ت بۆ هاوكارى كردن يان له كاتى راپه رپين دا، هه روه ها هه ريه كه شيان به يوه نديان به چه ندين گروه و ده سه ته و كه سايه تيبى ترى چه پ هه بوو، وه كوو ريكخراوى ده سه ته ی راپه رپين، ريكخراوى تيكۆشانى ره نجه رانى كوردستان. (مه رزنگ: 67).

له ناو به ره ی كوردستانيش چه ند لايه نيكى چه پ هه بوون، ئه وانيش هه م له رپيگه ی ريكخسته نه كانى ناو شاره كان وهه ميش وه كوو پيشمه رگه له به ره كان له گه ل لايه نه كانى ترى به ره ی كوردستانى رۆلى

به رچاو و کاریگه ریان له راپه رین و رووداوه کانی دا هه بوو، له وانه حزبی زه حمه تکیشان وهه ریمی کوردستانی حزبی شیوعی عیراق و پارتی گه لی دیموکراتی کوردستان، جگه له له و ئاماده کاریبانه ی که وه ک ئه ندای به ره ی کوردستانی و له چوارچۆوه ی به ردا کردبوویان، خۆشیان وه ک دوو حزب و ریکخستنی سه ربه خو له رینگای چ ریکخستنه کانی ناوشاریان وچ وه ک هیزی چه کدار تارپاده یه ک ئاماده کاریبان بو راپه رین کردبوو، حزبی زه حمه تکیشانی کوردستان، له رینگه ی ریکخستنه کانی شاری هه ولیریه وه، پيش راپه رین و دوای تیکشکانی حکوومه تی عیراق له کوهیت، چه ند کۆبوونه وه یه کیان کردو چه ند هه نگاو یکیان نا له وانه: نووسینی چه ند دروشمیک له سه ر دیواره کان وه اندانی خه لک بو راپه رین، له سه ر دیواره کانی ناو شاری هه ولیر، گرنگترینیان له ده رگای قه لات، گه راجی ریمه کانی ناوشار، گه راجی قوشته په، کۆلیجی په روه رده، مجمع روونکی و ئاماده یی بازرگانی کچان، که یه کیک له دروشمه کان (کریکاران و زه حمه تکیشان راپه رین) بوو، (ئالای ئازادی: 113: 1994)، به لام نه خشه که زور به باشی نه چوو ه پيش له به رئه وه ی چه ند کادر یکیان ده ستگیرکران، له وانه: مامۆستا محمه د، که دواتر له گه ل ئازادکردنی شاری هه ولیردا و له کاتی شکاندنی ده رگای زیندان له گه ل چه ندین زیندانی تر ئازاد دهن، که دواتر رۆلکی باشیان هه بوو له قۆناغه کانی دواتری راپه رین و چه ند کوژراو برینداریان دا، ئه مه و جگه له ده رکردنی گۆقاری (قه ل) له لایهن ریکخستنه کانی په وانندی حزبه که و بلاوکراوه ی (ژيله مۆ) پيش راپه رین. (ئالای ئازادی: 113: 1994)، کاتیکیش راپه رین ده ستی پیکرد، کادیرو پيشمه رگه کانی حزبی زه حمه تکیشان له سی قۆله وه دابه زینه ناو شاروشارۆچکه کان له وانه: له قۆلی حاجی ئۆمه ران به سه ر په رشتی (به همن حسین) و (ره ئوف ئاکره یی)، له قۆلی پینچوین سلیمانی به سه ر په رشتی (عیما د ئه حمه د و ئه بوبه کر خۆشناو و مامۆستا محمه د مه لا حه سه ن، هه روه ها له ناوچه کانی قاسمه ره شه وه چه ندین فه رمانده و پيشمه رگه یان له گه ل مه سعود بارزانی و نه وشیروان مسته فا هاتنه ناو شاروشارۆچکه کان. (عثمان: پيشه اتین سیاسی: 2022: 158\_159؛ ناراس: س.پ: 260).

یه کیک تر له ریکخراوه چه په کان له راپه ریندا رۆلی هه بوو، (ئالای شۆرش) بوو، به لام ئالای شۆرش له دوای ده ستگیرکردن وزیندانی کردنی سه رکرده کانی له لایهن یه کیتییه وه و دواتر گواستنه وه ی سه رکرده یه تی ئه و ریکخراوه بو رۆژه لاتی کوردستان له ئۆردوگای (زیوه) و ئه و

ليكترازان وناكۆكييه ناوخوييانهئى بهر له راپه رپين له ناو رپيكراره كه دا رپويدها، و پاشان دهستگير كردنى چهنه كادييرىكى ترى ناوشاره كانى له لايهن حكومتهئى عيراقه وه، شيرازهئى رپيخستنه كانى لاوازيبوو، چالاكييه كانى به ته واوى كزيبوو، ئه مانه و چهنه هۆكارىكى تر وايان كرد كه رۆلى ئالدى شۆرش له راپه رپين وئاماده كارى بۆ راپه رپين سنوورداربيت، هه رچه نده ئه ندامانى ناوشاره كانى ئاش باس له وه ده كه ن (مه لا به ختيار) كاغزى بۆناردوون و داواى ليكردوون كه خويان كۆبكه نه وه و چه كيش پهيدا بكن، و له پال لايه نه كانى تر دا ئاماده كارى بكن بۆ راپه رپين، له راپه رپينى شارى سليمانى دا له پال لايه نه چه په كانى تر دا به شداريبان كرد، بۆنموونه كه سيكى وهك (ئازاده رهش) ئه ندامى ئالدى شۆرش بوو چهكى پهيدا كرده بوو، له گه ل كۆمىته كانى راپه رپين به شداربوو له به رپا كردنى راپه رپين. (دلير عه باس: 2023).

هه ر سه باره ت به رۆلى ئه ندامان و كادارانى ئالدى شۆرش له شارىكى وه كوو كه لار ههروهك هه لسووراويكى ئه وكاتهئى ئالدى شۆرش ده لىت: "له رۆزانى راپه رپيندا سه رجه م هاو رپيانى ئالدى شۆرش، له كه لار كۆبووينا وه بۆ راپه رپين خۆمان سازدا و بووينا يه كه مين گروو پى سه ربه رشتى راپه رپين له كه لار و گه رميان، هي زى پيشمه رگهئى كوردستان يه كه مين كۆبوونه وهئى له مزگه وتى گه ورهئى كه لاردا، له گه ل ئيمه سازدا، له و كۆبوونه وهئى نوينا يه كه يتى، عه دنانى حه مهئى مينا و سه لاحى كوينا و ئالدى شۆرش بورهان ئه حمه د نيزامه دين وسيروان كه ريم گه لالى و عه دنان عوسمان و بورهان محمه د فه ره ج بووينا، هه ردوولامان بريارى هاو كاريمان له پرۆسهئى راپه رپين دا و جبه جيشمان كرد". (بورهان فه ره ج: 2015؛ بورهان فه ره نج: 2023؛ عه دنان عوسمان: 2023)، به م شيويه يه هه موو شارۆچكه كانى وه كوو كه لار، ده ربه نديخان، باوه نوور، سمود، كوله جو له (3/9) رزگاركران (دلير عه باس: 2023). هه ر داواى رزگار كردنى شارى سليمانى رپيخستنه كانى ئاش كۆده بنه وه ويه كه مين باره گاي ئالدى شۆرش ده كه نه وه، پاش چهنه رۆژيك (مه لا به ختيار) و چهنه كادييرىكى تر ده گه نه وه ناوشار، ئيتر به هاتنه وهئى مه لا به ختيار كادره ديرينه كانى ئالدى شۆرش كۆده بنه وه، (مه لا به ختيار: 2020:427؛ مه لا به ختيار: 2023) دواتريش هه ماهه نكي له گه ل شووراكان ده كهن و هه فتهئى دوو جار كۆده بنه وه و دواتريش به هي زىكى هاوبه ش كۆده كه نه وه و به شدارى ئازا كردنى شارى كه ركوك ده كه ن. (دلير عه باس: 2023).

حزبی شیوعیی عیراق (هه ریمی کوردستان)، له شاخ ئەندامی به رهی کوردستانی بوو، له ناو  
شاره کانیش مژۆلی کاری پیکخستن بوو، به لām له داوی پرۆسه ی ئەنفال و کیمیا بارانکردنه وه، وه کوو  
هه موو لایه نه سیاسییه کانی تری ناو به رهی کوردستانی، چالاکییه کانی کزبوون، به لām له گه ل  
داگیرکردنی کوهیت و لیدانی سوپای عیراق له لایهن هاو په یمانانه وه به سه رکردایه تی ئەمیریکا،  
پیکخستنه کانی حزبی شیوعیی عیراقیش له شاری هه ولیر، له رۆژ (1991/3/4) کۆبوونه وه کیان کرد  
له گه ره کی سه یدواوا، به به شداری (سه لاح مه زن، سه روود، ئەحمده ده گچکه، دلشاد و به کر حاجی)  
به مه به ستی ئەنجامدانی خۆپیشاندانێک بۆ ره واندنه وه ی ترسی رژییم له لایه خه لک (رپیگی  
کوردستان: 1992: 2؛ سه لاح مه زن: 2022)، هه روه ها تا رۆژی دیاریکراو، چه ند چالاکییه کیان  
ئەنجامدا، وه کوو: بڵاوکردنه وه ی به ربلایه بانگه واز و به یاننامه کانی حشع و به رهی کوردستانی و  
لیژنه ی کاری هاو به ش، که داوی راپه رینی خه لکیان ددژی دیکتاتۆری ده کرد، له که دارکردنی وینه کانی  
سه دام حسیین به هۆی هیلکه ی پر بۆیه کراو له به رده م نادی مامۆستایان و مه که زی شه باب و سیتاقان  
وبازاری قه سابان، بریندارکردنی (ابو ئەحمده) له نزیك مه رکه ز شه باب سیتاقان (رپیگی کوردستان:  
2: 1992)، ئەوه بوو (1991/3/6) خۆپیشاندانه کیان پیکخست، که له م خۆپیشاندانه دا چه ندین  
که س وگرووی چه پی تر به شداریان کرد، که چه ندین دروشم دژی رژییم ده گوترایه وه (به کر حاجی:  
رزگاری: 27: 1997) و داویان له خه لک ده کرد بینه ناو خۆپیشاندانه که، به لām دواتر چه کدارانی  
حکوومه ت ده وری خۆپیشاندانه کیان گرت وله و نیوانه شدا چه ند هاو و لاتییه ک بریندار بوون، ئەمه ش  
وایکرد به خیرایی خۆپیشاندانه که کۆتایی پێ بیت. (به کر حاجی: هه مان سه رچاوه).

ئهمه و جگه له وه ی حزبی شیوعیی عیراقی ئەندامی به رهی کوردستانی بوو، به دهر له ئاماده کاری و  
کۆبوونه وه کان له چوارچیوه ی به رهی کوردستانی، خاوه ن هیزی چه کدارو پیکخستن بوو،  
به شدارییه کی کارایی له راپه رین و ئازادکردنی شاروشارۆچکه کان دا کرد. (هه له دن: پۆلی حزبی  
شیوعیی عیراق: 2020: 218\_231).

پارتی دیموکراتی گه لی کوردستانیش وه کوو پارتیکی چه پ چ له رپیگه ی پیکخستنه کانی ناو  
شاره کان وچ له رپیگه ی هیزه چه کداره کانیه وه که به شیک بوون له به رهی کوردستانی (یوسف محمه د:  
پارتی گه لی دیموکراتی کوردستان: 2020: 95\_101) به شداری رووداوه کانی راپه رینی ئازاری

1991 يان له باشوورى كوردستان كردووه (يوسف : هه مان سه رچاوه: 132\_133)، له كاتى رووداوه كانى راپه رپىن له شارۆچكه ي رانيه رپكخستنه كانى ناوخوى به سه رپه رشتى (محه مه د ئه حمه د ئالى) به شداربوون و له كاتى هيرش كردنه سه ر هيزه ئه منييه كانى حكومته تى عىراق كوژران، ئه مه و جگه له وهى سه ركردايه تى پارتى گه ل به سه رپه رشتى (عه بدولمه جيد ئىبراھىم عه زىز/ مه جيد رزگارى) دوو كۆبوونه وهى به هيزى پيشمه رگه كانى كرد بۆ ناردنيان بۆ ناوچه جياجياكانى كوردستان، پيشمه رگه كانيان به سه ر شارى دهۆك وهه ولير وسليمانيدا دابه ش كرد، دواى رزگار كردنى شارۆچكه ي رانيه هيزه كانى پارتى گه ل به سه رپه رشتى (محمود محمد مه جيد كه ركوو كى) له گه ل رپكخستنه ناوخوييه كانى وچه ندين جاشى چه كدار كه په يوه ندييان به هيزه كانى پارتى گه له وه كردبوو، به شدارى رزگار كردنى ئوردوگاي بازيان وبابينجان و سليمانى وچه مچه مال وقهره هه نجيردا كرد، (يوسف محمد: 133)، ئه مه و جگه له به شداريكردن له رزگار كردنى كه لار، له رۆژى (1991/3/11) يشدا له راپه رپىنى شارى هه وليردا به شدار بوون، له كاتى رزگار كردنى دهۆكيش له (1991/3/14) رپكخستنه كانى پارتى گه ل پيش گه بشتنى پيشمه رگه كانى پارتى گه ل توانيان ده ست بگرن به سه ر به رپوه به رايه تى گشتى ئه منى دهۆك وباره گاكاني ترى حزبى به عس له و شارهدا، ته نانه ت يه كيك له ئه ندامانى رپكخستنه كانيان له كاتى هيرش كردنه سه ر ئه منى دهۆك له رۆژى (3/14) به ناوى (ئه سه عد حاجى) كوژرا، دواتريش له رزگار كردنى ئاكرى وسيميل و زاخو به شداربوون. (يوسف: هه مان سه رچاوه: 134) ئه مه و جگه له وهى هيزى پارتى گه ل له كاتى رزگار كردنى شارى كه ركوو كيش له رپگه ي هه ردوو لقى سليمانى وهه وليردا به شدار بوون. (يوسف: هه مان سه رچاوه: 135).

## ته وه ره ي دووه م: چه په كان و (پيكه ينانى شووراكان)

له دواى رزگار كردنى شارى سليمانى، له رۆژى (1991/3/9) رپكخراوه چه په كان، كه پيشتر وله پلاتفۆرم و به رنامه و پرۆگرامى خوياندا دروشمى دروست كردنى (حكومته تى شوورايى) يان وه ك به ديلى حوكمرانى كردنى جه ماوه ر به رزكرد بووه، ده ستيان كرد به كارو چالاكى، و يه كه مين شوورايان له قوتابخانه ي ئاوات له گه رپه كى عه لى كه مال دروست كرد، كه بوه بنكه ي سه ره كى

به رپوه بردنی سه رجه م شووراکانی تری شار، که ژماره یان (21) شوورا بوو. (بۆ زیاتر: مظفر محمدی: 1998: 13\_17).

هه ل سو رپنه رانی شووراکان، به شیکی زۆری ئەندامان ودهسته وگرووپه چه په مارکسییه کان بوون، وکارکردنیشیان له ناو شووراکاندا هه ولدانیک بوو بۆ جه ماوه ری کردنه وه ی ریکخراوه کانیان له رپی کاری شووراییه وه، به لام له گه ل ئەوه شدا زۆر که سی سه ربه خو هه بوون شوورایان به مولک و خه باتی خودی جه ماوه ر ده زانی و له به ربه ره کانیه کی تووندا بوون له دژی ریکخراو په رستی. (نه ژاد: هه لومه رگی راپه رینی ئازار: خه رمانه: 1991: 95).

یه کیکی له هه ل سو وراوانی شووراکان ده ئیت: "ئیمه کاتیک دهسته چه کداره کانمان دروستکرد، سه عات (8) ی به یانی (1991/3/7) که ده ستمان کرد به راپه رین، مه فره زه که ی مه جیده گه برابوو بۆ واجب، واته (10) که س هاتین، به دوو رومانه ی ده ستیه وه چه کمان به قه رزی چه ند سه عاتیک په یداکرد، هه ر له (3) سه عاتی یه که مدا ئەم شوینانه مان گرت: شرطه ی ئیسکان، مکافه حه ی ئیجرام، مرور، گومرگ، مخابه رات، شه هید عوسمان، دادگا، زیندان، سه رای کۆن، شکاندنی گه نجینه کانی ناو زانکۆ و خه لک بردی، له سه رچنار ده ستیان گرت به سه ر مونه زه مه وئه بوو سه نا، له خانووه قوره کان به سه ر مه رکه زی پۆلیس و جه یشی شه عبی، له قه ره جاوا به ره و حه سیب سألح و مو حافیه ت.. هتد. رۆژی (1991/3/8) هیشتا ئەمن نه گیرابوو ئیمه هه ل ساین به مه سیره یه ک به سه رتاسه ری شاردا، یانزه لافیته مان نوو سیبوو: که سانی هۆشیار و دل سو ز هه ل بژیرین به نوینه ری خو مان، شووراکان بکه ن به بنکه ی خه باتی درێژخایه ن، جه ماوه ری شو ر شگێر، ده ستکه وته کانی ئەم شو ر شه نرخی خو ئینی ئیوه یه، به فیرۆ له ده ستی مه دن، هۆشیاری چینه ته ی چه کی رزگاری، جه ماوه ری شو ر شگێر، شووراکانی خو تان پیک به یین، ده رمانی مه خزهن و نه خو شخانه زه مانی خه لکی شو ر شگێر و برینداره، هه رکه س ده ستی بۆ به ری اعتباره به دزی. (ده نگی راپه رینه که ی کوردستان و بزوو تنه وه ی شوورایی: 1991: 23\_24).

ئه وه بوو له قوتابخانه ی (ئاوات) به رامبه ر به مزگه وتی عه لی که مال، چه په کان شوورایان پیکه ینا) رۆزا: خه رمانه: 1991: 61؛ مظفر محمدی: سه رچاوه ی پيشوو: 17)، شووراکان له لایهن شوورای گشتی که له م قوتابخانه یه دا بوو، سه رپه رشتی ده کرا، که سه دیاره کانیان که چالاک بوون

وسهرپهرشتی شووراکانیان ده کرد، پیکهاتبوون له: ئەکره م میهرداد، مامۆستا موحه مه د دۆله مه ری، یوسف یاسین، جووتیار نووری، سۆران شیخ محمه د، وچه ند که سیکی تر، له م شوورایه دا بریار ورپنمایه دهرده کرا، دادگایه که سانی تاوانباری پژی می به عس وپیاهه کانی کراوه، ههر له شووراکه دا بریار له سه ر چاره نووسی چه ندین که س درا، به وه ی که بیتاوانن یاخود دهر بازکردنی هه ندیک خه لک که زانرا تاوانیان نییه، ره وانیه ی ئیران کران. (ئه کره می میهرداد: 2022؛ حاجی ئەنوه ر: 2023).

ئهم شوورایانه له وماوه یه دا تاوه کوو گه رانه وه ی حکومه تی عیراق وپووداوی کۆره وه که، چه ندین کاروچاکیان ئەنجامدا له وانه: ههر شوورایه ک ئیذاعه ی خۆی هه بوو، به رنامه ی پیکه اش ده کرد له بلوکراوه، چالاکه شیعر، پیداو یستی گه ره ک، خه سته خانه ی تیاوو بو گرتنی خوین و بردنی بو خه سته خانه، چاره سه ری نه خۆشی زه حمه تکیشانی گه ره ک (خالید مه جید: 2022). ههر شوورایه ک چه ند لیژنه یه کی هه بوو وه ک: راگه یانندن، سه ربازی، پزیشکی، کارگێری، شووراکان کۆبوونه وه ی گشتی گه ره ک وکارگه یان ده کرد ونوینه ریان هه لده بژارد که کاروبار چ له گه ره ک وکارگه یان ده کرد ونوینه ریان هه لده بژارد که کاروبار چ له گه ره ک وچ له کارگه بگریته ده ست، به لام هه موو شووراکان نه یانتوانی کۆبوونه وه ی گشتی بکه ن، هه موو ئەو بریارانه شیان له ریگه ی په ی ره ویکه وه به ناوی (قانونه ئەساسیه کانی حکومه تی شوورایی) دیاری کردبوو (به لگه نامه ی ژماره 3). دواتریش دروستکردنی سوپای به رگری، به مه ش هه موو شووراکان خاوه نی چه ک وه یزی چه کداربوون (نه به ز خالید: 2022)، شووراکان چه ند مه یدانیکی جه ماوه ریان هه لده بژارد بوو که کاری تیدا بکه ن، شه و ورۆژ له باره گای شووراکان ده مانه وه، قسه وباس هه بوو، سرودی شۆرشگێرانه لئ ده درا (عه لی مه ولوود: 2022)، رۆژی (1991/3/16) شووراکان به یادی کیمیا بارانکردنی هه له بجه یان کرده وه، که توانیان چه ندین هه زارکه س به یننه سه رشه قام، ئەمه ش وه کوو خۆپیشاندانیکی جه ماوه ری چه په کانی لییات، چونکه یاده که زۆر به شیوه یه کی ریکخراو و به رنامه بو دارپژراو ئەنجامدرا، چه ندین که سی چه کداری شووراکان ده وری یاده که یان پاراست ونه یانه یشت ه یچ رووداویکی نه خوزراو رووبدات، ئارمی شووراکان له سه ر جلوه به رگی ئاماده کارانی یاده که نه خشینراوو، ئالای سوور و لافیته ی تایبه ت به یاده که نووسرا بوون (میهرداد: 2022)، ئەوانه ی له و رۆژهدا به شداریان کردوو په یان وایه ئەوه پیشاندانی ه یزی شووراکان بوو بو به ره ی کوردستانی، که توانیان له ماوه یه کی که مدا جه ماوه ریکی

زۆر له دهوری خۆیان کۆبکه نه وه، چونکه تا ئه کاته ش به ره ی کوردستانی پێی وابوو شووراکان خه لکێکی وا به رچاویان له گه لدا نییه. (ئه کره می میهرداد: 2022). رۆژی (1991/3/17) کۆبوونه وه ی گشتی نوێنه رانی هه موو شووراکان له شوورای مه جیدبه گ کرا، بۆ ئه وه ی شوورای سه رتاسه ری شار پێک بێت، به لام ئه م کۆبوونه وه یه به هۆی ملاملانی فکری گرووپ و پیکرخراوه چه په کانی ناو شووراکان و تیروانینی هه ندیکیان له به رانه ر به ره ی کوردستانی و چۆنیتی به رپۆه بردنی کاروباره کانی شوورا ئه نجامیکی ئه وتۆی نه بوو، چونکه هه ندیکیان کیشمه کیش و ئه و گوتارو دروشمه تووند و پادیکالانه ی هه ندیک له گرووپه چه په کانیان قبوول نه بوو. (دلشاد مه جید: 2023).

له شاری هه ولیریش شووراکان له زۆر شوینی شار بنکه و باره گایان کرده وه، ئه وانهی له شووراکان بوون که سانی چه پ و پیکرخراوه چه په کان بوون، شووراکان کاری باشیان کرد بۆ هۆشیارکردنه وه ی خه لک، له م باره یه وه یوسف مه نته ک ده لیت: "ئیمه ش هاو پێیانی دیرین و گرووی پاپه رین له هه ولی دروستکردنی شوورایه ک بووین له گه ره کی مه نته کاوه، شوینی کارکردنمان له مه کته بی کنیری سه ره تای دیاری کرد، به که م رۆژ بانگه وازمان بۆ خه لک کرد بێن، بووبه هه للا، گوتیان رۆژیم هاته وه، ئیمه ش بانگه وازمان کرد بۆ خه لک بێن، راناکه یین و دیفاع ده که یین، ده ستمان به ناو نووسینی خه لک کرد، شه و جه وله یه کی باشمان کرد به نیو گه ره که کانی مه نته کاوا و مه هاباد و 92 دا کرد. (یوسف مه نته ک: 2022)، به لام له شاری هه ولیر دوو جۆر شوورا دروستکرا، شوورای خه لک که زۆریه ی ره وت و پیکرخراوه چه په کانی تیدابوو، له گه ل شوورای کرێکاری، که (ره وتی کۆمۆنیست) سه ره ره شتی دروستکردنی ده کردن، هه ر له م باره یه وه (عه بدوللا سلیمان) وه کوو کادریکی ره وتی کۆمۆنیست ده لیت: "مه لبه ندی شوورا کرێکاریه کان دروست ببوو، له قوتابخانه یه ک بوو له پشت قه لا (مه به سستی قه لای هه ولیره)، چوومه مه لبه ند وله ویدا کۆمه لیک هه ل سووپاوی کۆمۆنیستم بینی، ئه رکی مه لبه ندی شوورا کرێکاریه کان، پیکه یانی شوورا کرێکاریه کان بوو له کارگه کان" (له ویدیو په نجه ره ی رۆژگاره کانه وه: 2020: 249 بۆ 251)، ئه وه بوو له کارگه ی نه سیجش شوورایه ک له نوێنه رانی کرێکاران پیک ده هینن که پیکه اتبوون له: تافگه ئیبراهیم، سوهه یله قادر، عه بدوللا سلیمان، روقیه، نه زمیه، شادیه عه بدوللای نه سیج و چه ند که سیکی تر، دواتریش به ئاماده بوونی هه ندیک له کادرائی ره وتی کۆمۆنیست وه کوو (سه میر نووری، کاروان عومه ر کاکه سوور، گۆران عه بدوللا و ژماره یه کی

تر له هه لسووپاوانی رهوت، له کارگهی جگهره ی شاره که به ناماده بوونی نزیکه ی (700) کرێکار شوورای کارگه که داده مه زرینن. (عه بدوللا سلیمان: 2022؛ سه میر نوری: 2022)، له ناکامی کۆبوونه وه ی گشتی هه ر پۆژه ی ئەم کۆمه له خه لکه (2) بنکه ی شوورایی خه لک له گه ره که کان و شوورایی کرێکاران له کارگه و کارخانه کان پیکه اتن، و به شیوه ی کاتی دهسته یه کی دامه زرینه ریان بۆدانرا بوو. (جه عفره علی وئهرده لان کابایز: سه رچاوه ی پیشوو: 6)، به لام داواکاری سه رخستنی هه لپژاردنی نازادانه و دیموکراتیکی، نوینه ری هه موو گه ره ک و کارگه و شویننه کانی کاروسه رجه م دام و ده زگا کانی ده ولت بوون، داخوازییان ده کرد که تیکرپای خه لک له به پڕیوه بردنی ئیش و کاره گشتیه کانی شاره وانی و ده ولته تی، له بریاردانی چاره نووسی خۆیان به شدار بن، به گویره ی ئەم ری و په سمه هه ر نوینه ر و لپرسراویک له بچوو کترین تا بالاترین له لایهن کۆبوونه وه ی گشتیه وه داده نران، یان لاده بران، دروشمی سه ره کی شوورا کان نازادی بی قه یدوشه رتی سیاسی ویه کسانی ژن و پیاو، چه کداربوونی گشتی و... تد بوو. (نالای شۆرش: 4: 1993).

دوای نازادکردنی شاری که رکوو کیش له (1991/3/21) هه لسووپاوانی چه په مارکسییه کان ده ستیان کرد به کۆبوونه وه و پراگۆرپینه وه له سه ر چوئیتی پیکه یئانی شوورا کان، ئەوه بوو هه لسووپاوانی بزووتنه وه ی شوورا کان له شاره که دا له و پۆژه دا (خالید ئەمین: 2023)، به یانیکیان به ناو نیشانی (گشت ده سه لات بۆ شوورا کان) بلادو کرده وه و تیا دا چه ند خالیکیان وه کوو ئه رکی هه نووکی خۆیان راگه یاند، که له به شیکیدا هاتبوو: "ئهرکه فه روییه کانی خه لکی شۆرشگیر له ناوچه رزگارکراوه کان: 1. چه کدارکردنی ژن و پیاوی بی چه ک و کۆکردنه وه یان بۆ پاراستنی ناساییش له گه ره که کان و مأل و مو لکی خه لکی سه ته مدیده، 2. ئیعدام کردنی شۆرشگیرانه ی ئاشکرا و فه وری بۆه موو تاوانبارانی سه ر به به عسی گۆرکراوی سه رکوتکه ر، 3. دامه زراندنی بنکه ی شوورایی له هه ر گه ره کیک، 4. بانگه وازکردن بۆ کرێکارانی ئاو و کاره با بۆ گه یاندنی خزمه تگوزاری به خه لکی ناوچه رزگارکراوه کان...". (به لگه نامه ی شوورا کان) ئەوه بوو هه ر له هه مان پۆژدا بنکه ی شوورا له چه ند گه ره کیک دامه زرا، له وانه بنکه ی شوورای (حه سیره که) و (ئیسکان)، هیزه چه کداری شوورایی له ده وری ئەم بنکانه پیکه ات، به مه به ستی تیکشکاندنی به رگری حکوومه تی عیراق و به کرێگیراوه کانی،

ههروهه با پاراستنى سهرومالي خه لك، پاشان دهستيان كرد به بانگه واز بو كۆبوونه وهى گشتى بو ئه وهى له گه ره كه كانى تريش شوورا پي ك بيت (مظفر محمدي: سه رچاوه ي پيشوو: 53).

ههروهه له گه ره كى (حورپيه) ش شوورا پي كه ات، كه له به يانى پي كه پي نانى شوورا كه دا هاتوو: له كاتزمير 3:30 پاش نيوه رۆ نزيكه ي (400) نه ندامى شوورايى خه لكى حورپيه وچه ندين كه س له هه لسووراوانى شووراخوازى كۆبوونه وهى گشتى خه لكى سازگرا، به ئاماده بوونى نوينه رانى بنكه ي شوورايى خه لكى ئيسكان، وبنكه ي شوورايى سو رپيه، ... داواكارى خه لكى حورپيه به گشتى له دهورى ئه م خالانه يه كانگير ده بن: 1. داواكارى ئاساييشى گه ره ك، وه ك راگرتنى ده سترپي زي كردنه سه ر مالن به بيانوى ئه وهى ره فيق حزبين، ههروهه رپي گا گرتن له فه رهوود. 2. داواكارى ئاو وخوارده مه نى و سووته مه نى. 3. داواكارى ده ست به سه راگرتنى خوارده مه نى و سووته مه نى ده ولت ودا به ش كردنى له خزمه تى خه لكيدا. 4. چه كدار كردنى گشتى خه لك. ئه مانه و جگه له وهى كۆمه لي ك داواكارى ديكه، دواى نزيكه ي سه عات ونيوي ك له گف توگۆي جه ماوه رى، وهاتنه سه ر به شى دووه مى كۆبوونه وه كه كه برى تى بوو له هه لپژاردنى نوينه رانى شوورايى خه لكى حورپيه كه (17) خۆه لپژير هاتنه پيشه وه و ئاماده يى خويان پيشاندا بو خزمه تى خه لكى سه ته ميديه ي حورپيه، دواى پرۆسه ي هه لپژاردن ئه نجامه كه ي به م شيويه بوو: ئازاد 68 دهنگ، محمد ئه مين 66 دهنگ، عزالدين 65 دهنگ، شه هاب 57 دهنگ، نه ژاد 57 دهنگ، نازم 56 دهنگ، ...". (به لگه نامه ي شووراكان).

شووراكان له شارى كه ركوو كيش له و ماوه به دا چه ندين كاروچالاك يى گرنگيان ئه نجامدا، وه كوو دا به ش كردنى خوراك و كه لوپه ل به سه ر خه لك، كه ده ستى به سه راگيرابوو له لايهن ئه م بنكانه وه، و هه ولدان بو خستنه وه گه رپى كارگه ودا ئيره كان له رپي گه ي شووراكانه وه، پي كه پي نانى كۆمى ته يه ك له دژى بيكارى، كه هه نگاوه كردارييه كانى برى تى بوو له گيرانه وهى كرپى كاران و فه رمان به رانى ده ركراو (كه له كاتى حكومه تى به عس ده ركرا بوون)، بو سه ر كاره كانى پيشوو ي خويان له رپي گه ي شووراكانه وه، ههروهه له گه ره كه كان هه ولپاندا كه سندوق يكى يارمه تى مالى وهه ره وه زى پي ك پي كه پي نى بوئه وهى پيدا ويست ييه كانى خه لكى گه ره كى پى دابين بكرى ت، پاشان له هه ندي ك شوين كاركرا بو دابين كردنى سووته مه تى و ئاوى خوا رده وه بو گه ره كه كان. مظفر محمدي: سه رچاوه ي

پیشوو: 54). دواتر له گه ره كه كانى (ره حیم ئاوا، عه ره فه، حه سیره كه، ئیمام قاسم، ئیسكان، شوپچه، ته په، ئازادى، یادگار)، بنكه ی شوورا به ده ست پیشخه رى چه په كان پیکه ات، ته نانه ت له هه ندیک شوپن خه لکی عه رب و تورکمانیش به شداریان کرد. مظفر محمدی: 55).

یه کیکى تر له وکارانه ی شووراكان له شارى که رکوک ئه نجامیاند ده کردنى بلوکراوه ی (ده نگی ئازاد) بوو (به لگه نامه کان)، که ویستیان وه کوو بلوکراوه یه کی هه فتانه کاروچالاکى وکۆبوونه وه کان رابگه یه نیت، دواتر بلوکراوه کی تریان به ناوی (شوورا) به شیوه ی رۆژانه له لایهن بنكه ی شوورای گه ره کی ئیسکانه وه ده رکرد، که (نه وزاد ئه حمه د ئه سوهد) سه ره ره شتى ده رکردنى ده کرد. (نه وزاد ئه حمه د ئه سوهد: 2022)، بنكه ی شوورای گه ره کی حه سیره که (ئیمام قاسم) رادیویه کی مه حه لیان دانا، که له چه ند گه ره کی شاردا وه ره ده گیرا، مظفر محمدی: سه ره چاوه ی پیشوو: 56). به لام به هوی ئه وه ی ماوه ی پیکه ینانى شووراكان له م شاره که م بوو، و دووباره گه رانه وه ی هیزه کانى حکومه تی عیراقى بۆ شاره که نه توانرا ئه و کاروچالاکییانه ی نه خسه ی بۆکیشرابوو ئه نجامى بدن، ئه وه بوو هیزه کانى به ره ی کوردستانى کشانه وه، بۆیه سه ره جم هه لسووراوانى شووراكان له گه ره که کانى که رکوکدا له دوا ساته کاند له گه ل خه لکی که رکوک له شاره که ده رچوون. مظفر محمدی: سه ره چاوه ی پیشوو: 71 و 72). به مه ش له گه ل ئه و هیزانه ی که له شارى سلیمانیه وه به مه به ستى به رگری کردن و شه ر هاتبوونه چه مچه مال یه کیان گرته وه، هه رچه نده بۆ دروستکردنى هه ماهه نگی له گه ل هیزه کانى به ره ی کوردستانى چوونه به ره ی شه ر له قه ره هه نجیر (خالید مه جید: 2022).

## ته وه ره ی سیهه م/ هیرشى حکومه تی عیراق و شووراكان

به شیوه یه کی گشتى شووراكان خاوه ن هیزیکى چه کداربوون، خویان بۆ به رگری ئاماده کرد و خه لکیان بۆ ئه م مه به سته بانگه واز کرد، به بلنگۆ به شاردا ده سووراوه و داوايان له خه لک ده کرد شار چۆل نه که ن و به رگری بکه ن.

له دواى (9) رۆژ له رزگارکردنى که رکوک، هیرشى پیچه وانه ی حکومه تی عیراق ده ستى پیکرد، به هاوکارى چه کداره کانى پیکراوى (موجاهیدینى خه لقی ئیران) کوشتاریکی زۆریان له خه لکی گه ره که کوردیه کانى شاره که کردو چه ندین پيشمه رگه ش له و هیرشه دا کوژران، (توفیق خورشید)

شوان کادر): رهنجی دایکم: 2022: 499)، شووراکانی شاری کهرکوک به هۆی ئه وهی چه کداربوون هه ولپاندا به رگری بکه ن، به لام به هۆی کشانه وهی پيشمه رگه و نا هاوسه نگی هپز له به رانه ر هپزی زۆری حکوومه ت و به کاره یئانی کۆپته رو چه ندين چه کی پيشکه وتوو نه توانرا به رگری بکریت، و هه لسووپاوانی شوورایش وه کوو خه لک ئاواره ی شاره کانی تر بوون وله وپشه وه رپيشتنه سنوره کان. (سه میر نوری: 2022؛ نه وزاد ئه حمه د ئه سوهد: 2022). له (1991/3/31) سوپای عیراق له سی قۆله وه هپرشى کرده سه رشارى هه ولپیر، هه ردوو هونه رمه ندى ناسراوى شارى هه ولپیر به ناوى (جه وهه ر باپیر ناسراو به خدرى لوبیا فرۆش، له گه ل نه وزاد ره مه زانى نانه وا) کوژران. (یوسف مه نته ک: 2022).

ئه وه هپزه ی شووراکانىش که له شاری سلیمانیه وه به پاس چوون به ره و ناوچه کانی چه مچه مال و چیمه نی نزی کهرکوک، ئه وه تا به کی که له هه لسووپاوانی شووراکان له بیره وه ریبه کانییدا ئاماژه به وه ده کات، "که ئه مرۆ (مه به سته 3/30) هپزی چه کدارى شووراکان ئاماده یه وله گه ل گشت پیداو یستیه کانی ئاماده کراوه له چه ک و فیشه ک و ته قه مه نی و ئارپی جی پیداو یستی ته ندروو سته ی، وه لپیرسراوانی هپزه که ومه فرزه کانی ودابه شکردنی ده روونی ئه م هپزه وه به شه کانی دیاری کراوه، بۆ هه ربه شیکیش لپیرسراوان دانراوه، چه ند که س له هه لسووپاوانی کۆمیتته ی نوپنه رانی شووراکان و رابه رانی بزوو تنه وه ی شوورایی له گه ل ئه م هپزه دا ده چن، له کهرکوک و کیش هپزیکی به رچاوی شووراکانی کهرکوک هه یه، هه ر ئه مرۆش هپزیکیش بۆ ناوچه ی جه له ولا و کفری چووه. (سه رچاوه ی پيشوو: 71 و 72) ، هپزی شووراکان که له ژیر سه ره ره شته ی چه ند که سپکی سه ربازیدا بوو، به کی که له وانه (فه ره یدون کونجرینی) بوو، وه کوو خۆی باسی ده کات له گه ل (مه لابه ختیار) هه ماهه نگیان کردوو و چوونه نزیکی بانى مه قان وله وئ هه ندى که له فه رمانده کانی (به ره ی کوردستانى) وه کوو (ملازم عومه ر، ده روپش ئاغا و عوسمانى قادر منه وه ر) له یه کی که له بکه کانی به رده له کۆبوونه وه دا بوون، دواى ئه وه ی بارودۆخه که ده بینن بریارده دن بچه ئۆردوو گای شۆرش، له وئ شه و ده مپننه وه وبۆ به یانی (ملازم عومه ر عه بدوللا) په یوه ندىان پپوه ده کات و داوايان لئ ده کات که وه کوو هپزی شووراکان به ره یه ک وه ر بگرن بۆ به ره نگاری و ته نانه ت ئاماده ی خۆشى نیشان ده دات تا وه کوو چه کیان پپيدات، و مام جه لالیش له رپگه ی ملازم عومه ره وه داواى یه کتریبینیان لئ

ده کات، (مه جید سالج: 2021: 405) به لام ئه و یه کتر بینه ش ریک ناکه ویت، ئیتر برپارده دن له دهر به ند بازیا ن به ره یه ک بکه نه وه، به لام دواتر له ئه نجامی چۆلکردنی به ره ی پێشه وه ی شه ره که که ناوچه کانی بانی مه قان ودواتریش چه مچه مال بوو، ئه م ناوچه یه ش له لایهن حکوومه ته وه ده گیریته وه، (فه ره یدون کونجرینی: 2022؛ مه لا به ختیار: 428)، به لام به شیکی ئه م هیزه له گه ل هیزه کانی حکوومه تی عیراق رووبه روو بوونه وه، ئه وه بوو ژماره یه ک له هیزی شوورا کان کوژران و بریندار بوون له وانه: (سه ردار مه حموود عارف، نامیق عه زیز عه لی) رۆژی (1991/4/1) له شه ری به ره نگاری له دژی هیزه کانی حکوومه تی عیراق کوژران، (شوان عومه ر قادر، نه وزاد که مال قه ره داغی) که له رۆژی (1991/4/2) له شه ری به ره نگاری له ناوچه ی تاسلوجه ی سلیمانی کوژران، (رېبوار ئه حمه د: 2017: 220؛ مظفر محمدي: 78)، به شیکی تری هیزه که ش په رته وازه ده بیست و پرووده کاته ناوچه ی قه ره داغ و دواتر له و یوه ده په ریته وه به ره و ناوچه کانی به ری سلیمانی. (خالید مه جید: 2022) له (1991/4/3) پێشمه گه ی به ره ی کوردستانیش به بێ شه رپێکی دیار له شار کشانه وه. (مه جید سالج: س.پ: 402).

سه باره ت به هه لویستی ره وتی کۆمۆنیستیش له به رگری کردن ئه وه یه که ره وت به شیکی سه ره کی وگرینگی هیزی چه کداری شوورا کانیان پیک ده هینا، و به شیکیان هه تا وه کوو چه مچه مال رۆیشتن به مه به ستی به رگری کردن، دواتر له ئه نجامی کشانه وه ی هیزه کانی به ره ی کوردستانی و خیرایی پێشپه وه یی هیزه کانی حکوومه تی عیراق، هیزه که نه یه توانی به رگری بکات، دواتر کشانه وه وویستیان له تاسلوجه به رگری بکه ن، به هۆیه وه چه ند که سه پکیان کوژران و بریندار بوون، پێشپه و باس له وه ده کات که ره وت کۆتا هیزی چه کدار بوو که له شاری سلیمانی کشانه ته وه وشاریان چۆلکردوه، ته نانه ت له کاتی کشانه وه دا کادریکیان به ناوی (ئامانج محمه د) بریندار ده بیست، که دواتر به برینداری ده بریته نه خۆشخانه، دواتر هیزیکی ره وت دین وده بیه ن بۆ پینجویین وله ویشه وه بۆ شاری سنه بۆ نه شته رگه ری، دواتر ریکخراوی ره وت ده کشینه وه بۆ گۆخلدن لای پینجویین له وئ بکه یه ک ده که نه وه (پێشپه و: 2023)، و تا ما وه یه ک له وئ ده مپننه وه، دواتر پێشپه و ده چیت بۆ گۆخلن بۆ باره گای کۆمه له، له وئ نزیکه ی (18) چه ک و کۆمه لێک فیشه ک وهرده گریت (پێشپه و: 2023)، هه لسووراوانی ره وتی کۆمۆنیست، له هه ولپه ر و بادینانه وه روو ده که نه رانیه وله وئ بکه ده که نه وه،

وده ست ده كهن به چالاكىي سىياسى وپاگه ياندىن، نه و به شى سلىمانيش كه روويان كردبووه پىنجوئين، به شىك له كادره سه ره كيبه كان وناوه ند له شارى پىنجوئين ده مپنه وه و به شىكيش له كادره ناوه ندييه كانيان روو ده كه نه گۆخا لى له نزيك سنوور، له وئ باره گايه ك به ناوى (باره گاي ره وتى كۆمۆنيست) له ناو چادرى كدا ده كه نه وه، (پىشپه و: 2023) دواتر له م بنكه يه دا كۆبوونه وه يه ك ده كه ن و برپاريان له سه ر چاره نووسى ره وت و چالاكىيه كانى دواتر يانا. (رپيوار نه حمه د: 220).

له شارى هه و ليريش شووراكان هه و لياندا به رگرى بكن و شار چۆل نه كهن، دووه ييزى سه ره كيان پيكيه ينا، به كيكيان بۆ به رگرى به رامبه ر هپرشى هپزه كانى حكومه ت له گه ره كه كانى باشوورى هه و لير جىگير كرابوون، هپزيكيشيان له ناوه پاستى شار له ده ورى قه لاي هه و لير بۆ پاراستنى ئاساييشى شارو رپيگاگرتن له كارى تيرۆر و تۆقاندنى نه ندام ولايه نگرانى حكومه تى عيراق كه خه ريكي ته قينه وه بوون له ناوشاردا، هپزي چه كدارى شووراكان له چه ند قۆله وه له گه ل هپزه سه ركوتگه ره كان كه وتنه شه ره وه، شه ره كه تا ئيواره ي (1991/3/31) خياند، چه ندين كه سى مه ده نى كوژران و برينداربوون، و چه ندين كه سيش له هپزي چه كدارى شووراكان له م شه ره دا (واحيد عوسمان خدر ناسراو به كاكه سوور، رزگار عه لى حه سه ن، راستگۆ يه حيا نه جم، ره شاد عه لى حه سه ن، فه ره اد عه لى حه سه ن) رۆژى (1991/3/31) كوژران (رپيوار نه حمه د: س.پ: 220؛ مظفر محمدي: س.پ: 75 و 76). هپزه كانى به ره ي كوردستانيش له هه موو شاره كان كشانه وه، و تووشى شكست بوون نه مه ش به هۆى چه ندين هۆكارى بابه تى وخۆيى. (مه لا له ختيار: يه كه مين كۆر: 2017: 65 تا 81). هپزي چه كدارى شووراو هه لسووراوانيان به شىكيان كه له شار ما بوونه وه وخۆيان هه شاردا بوو، به شىكيشيان روويان كردبووه لى رانيه و دۆلى گۆلانى نزيك رانيه، له وئ له نزيك باره گاكاني كۆمه له (سازمانى كوردستانى حزبى كۆمۆنيستى ئيران) نيشته جى بوون، و دواتر يش نه م به شه له گه ل هه نديك له هه لسووراوانى چه پى شووراكان (هه سته ي كرئكارانى سۆسياليس ت) دروست ده كهن، نه ندامانى هه سته له هه ر 3 شارى سلىمانى، هه و لير و كه ركوك هه بوون و له رانيه، قه لادزى و شارۆچكه كانى ديكه ش هه بوون، نه م گرووپه ده سته يه كى دامه زرينه رى فراوانى هه بوو، كه نه مانه بوون: خه سه ره و سايه، موزه فه ر عه بدولا، وه سته جه لال، سامان كه ريم، شه مال عه لى،

عه بدو لا مه حموود، شوان، مامۆستا محمه مه، ئە کره م ميه رداد و رینوار جه لال. (رینوار ئە حمه ده:  
س. پ: 253؛ ئاراس ره شهید: 2023).

### ته وه ره ی چواره م / هۆکاره کانی شکستی شووراکان

ته مه نی شووراکان له گه ل ده ستی کردنی راپه رین بوو له شاروشارۆچکه کانی باشووری کوردستان،  
چه ندین گرووپ و رپیکراوی چه پ دامه زرینه ر و به شداری شووراکان بوون، هه ندیک که سیش که  
سه ربه هه یچ کام له و رپیکراوانه نه بوو، وه کوو که سیکی چه پی سه ربه خو چوو بوه ناو شووراکانه وه،  
ئه مه وایکردبوو که شووراکان له یه ک رپیکراوی خاوه ن دیسپلین و بیروباوه ر پیک نه یه ت، و  
سه رچاوه ی بریاردانی جۆراو جۆر به گویره ی تیگه یشتنی خو یان له رووداوه کان به گویره ی  
لیکدانه وه ی به رژه وه ندی رپیکراوه که دروست بییت، هۆیه کیش بوو بۆئه وه ی وه گرتنی بریار بۆ  
هه لو یست وهرگرتن به رانه ر رووداو و گۆرانکارییه کان و په یوه ندییه کان قورس و زه حمه ت بییت،  
هه روه ک له کتییی (ده رسه کانی شوورای هه ولیردا هاتوو: له شووراکان هه یچ سیاسه ت و نه لگۆیه کی  
رۆشنی نه بوو بۆ بزوو تنه وه ی شوورایی، به لکوو له هه ر ته حلیلیکی به ره و پێش چوونی فعلیه تی  
شووراکان زیاتر ئە م چه په ده رگیری کیشی ده روونی ده بوو، لیکترازان تپیدا روویده دا) پروانه:  
(جه عفه ر عه لی، ئە رده لآن کابایز: 15). هه ر له به رئه وه یه ئە توانین بلیین هه ر له سه ره تای دامه زرانده ی  
شووراکانه وه هه لگری تپروانینی جیاواز و گه رای لیکترازان بییت، له م باره یه وه نووسه ریک پیی وایه،  
که "هۆیه کی خورت نه بوون و چه مانه وه ی شلکه نه مامی شووراکان له به ر زریانی دژه  
دیموکراسی (به ره) دا، به رزکردنه وه ی دروشمی شوورای رووتی کریکاری وزه ق کردنه وه ی داواکارییه  
کریکارییه کان و به که م گرتنی مه سه له ی میلی و تپنه گه یشتن له خواست و ویست و سایکۆلۆیه تی  
جه ماوه ر بووه، ده رک نه کردنیان به چه مک و حه قیقته تی راپه رینه کان". (پشکو: 55) بۆ ئە مه ش  
نموونه ی ئە وه دینیتته وه که، ته قینه وه ی مملانی و ناکوکی نیوان دوو دیارده ی سیاسی، کۆمه لایه تی  
ناته با و به زه بر پیکه وه شه ته کدراو که تاسه ر پیکه وه هه لکردنیان مه حاله، ئە وه یش بوونی رژی میکی  
داگیرکه ر وزه وتکه ری خاک و مافی ژبانی میلیه تیک له لایه ک و حه قیقته تی بوونی میلیه تیک وه ک به شیک  
له نه ته وه یه ک و بزوو تنه وه یه کی ره وای نه ته وایه تی که له پرۆسه یه کی گۆرانی شۆرشگیرانه دایه

و پرووھ و ناسۆى پزگارى و مافى چارەنووس بەرپوھىيە، ئەوان راپەربىيان و ھەكوو پړۆسەيەكى بەلاداكەوتنى پۆزەتېفانەى مەملادنى چىنايەتى نىوان كرىكارانى كوردستان وړژىمى سەرمايەدارى فاشستى عىراق چاوليكردووه و دامەزراندنى حكومەتى شوورايى (كەلە راستيدا لە ديدى ئەوانەوھ ھەر دىكتاتورىيەتى كرىكارانە) بە ئەلەرناتىقى سىياسى بى چەندوچوون زانيوھ، مەسەلەى نەتەوايەتى و كيشەى مافى چارەنووسيان لە بازنەى تەنگى تىۆرى دەرەھاويشتووه و بەكردووه جەماوهرىيان بى پشت و پەنا لەبەر شالۆى دىكتاتورىيەتى بەرەدا بە ناچارى پاشەكشە دەكەن) (پشكۆ: 1991).

يەكئەك لە كەموكورتىيەكانى ئەو پارت وړپىكخراوھ چەپانە لەو قۆناغەدا ئەوھبوو، كە پىكخراوى قالمبووى نىو بزووتنەوھى كرىكار نەبوون، تەمەنى سىياسى ھىچيان نەدەگەيشتە (10) سال و لەژىر ھەلومەرجى خەباتى ژىرزەمىنى دژبە حكومەتى بەعس دا، تواناي چوونە ناو كرىكاران و سازدانى مانگرتن و خۆپيشاندانى نابوورى و سىياسىيان نەبووھ. (پشكۆ: 1991: 55).

لەناو خودى بزووتنەوھى شوورايدا دوو رپياز بەدوو بالى سەرەكى دژ بەيەك لە بزووتنەوھدا ھەبوون، بالئىك ك شوورا جەماوهرىيەكان لە خزمەت رپىكخراوى خۆياندا دەبىنيوھ، ھەرچى بالى دووھمە كە تەواو لەگەل بزووتنەوھ جەماوهرىيەكەدا بوو، شووراكان بە بە مۆلك و رىزى سەرەخۆى جەماوهر دەزانى و رازى نەبوون بەدژە پەوتە جۆراو جۆرەكان بۆ ناو شووراكان (دلشاد مەجىد: 2023). بالى يەكەم لە كاتىكدا دروشمى (نازادى، يەكسانى، حكومەتى كرىكارى (لەسەر وەزنى، نازادى، بەرابەرى، حكومەتى كارگەرى ح.ك.ا) چىتان دەوئ كرىكار، ھەفتەى (35) سەعات كار، و بەرەو رپىكخستنى كۆمىتە كرىكارىيە شۆرشگىرپىيەكانيان بەرزكردبووھ، بەلام شوورا جەماوهرىيەكان (خەلكى) دەيان وت: نان، كار، نازادى، حكومەتى شوورايى و ھىزى شووراكان لە رپىكخراوى جەماوهردايە (نەژاد: 1991: 59). ئەوانەى داواى شوورا كرىكارىيەكانيان دەكرد، زياتر لە روانگەيەكى نايدىۆلۆژىي و تىۆرىيەوھ سەيرى بابەتەكەيان دەكرد، و پىيان وابوو ئەبىت چەپ و كۆمۆنىستەكان رىزى خۆيان لە حزبە ناسىۆنالىستەكان كە مەبەستيان پىي بەرەى كوردستانى و ھەندىك لايەنى تىبوو، جىابكەنەوھ و داواكانيان كرىكارىي و رادىكال بىت، و لەبەرەمبەر بۆرژوازيەتدا چۆك دانەدات (مۆئەيەد ئەحمەد: 2022؛ حاجى ئەنوەر: 2023)، بەلام ئەوانەى

خوازيارى دروستكردنى شووراكاني خه لك يان جه ماوه رى بوون، بيانگه يان بۆ مه سه له كه نه وه بوو كه هه موو خه لك بخه نه ريزى شووراكان وله و رپگه يه وه حوكمرانى خۆيان بكن، چونكه خه لكپك هه بوو كه برپاوى به چه پ نه بوو، به لام له ده ورى شووراكان كۆبوه وه، وئاماده بوو به رگرى لى بكات، بۆ ئه مه ش چه ندين نموونه دپننه وه، ئه ومه و جگه له وه ي ئه مان رايان وابوو هيشتا كرپكار به ورپژيه نيبه كه بتوانيت ريزى خۆى جيا بكات وه و بتوانيت له به رامبه ر ده سه لاتى بۆرژوايدا بوه ستيت، يا خود راپه رپينه كه راپه رپيني كى كرپكارى نه بووه له به رامبه ر ده سه لاتى سه رمايه دارى، ئه وه جه ماوه ره راپه رپيه و خوازيارى ده سه لاتى خۆبه تى له رپگه ي شووراكانه وه، ده پيت شووراكان په رژينيك بن بۆ پاراستنى به رژه وه ندى و خواسته كاني جه ماوه ر وله و رپگه يه وه خه لكى ده سه لات به ده ست به ينييت، هه روه ها به هۆى شه رى عيراق و ئيران و كاولكردنى ژيرخانى ئابوورى عيراق و كوردستان له سه ر ده ستى رژيمى به عس به هۆى راپيچ كردنى ژماره يه كى زۆر له كرپكاروزه حمه تكيش بۆ به ره كاني شه ر، ئيش و كار نه بوو، تا وه كوو كرپكاران داواى كه م كردنه وه ي كاتى كار كردن بكن و داخوازويه كانيان به رپووى ده سه لاتى سه رمايه دارو خاوه ن كارگه كاندا به رزبكه نه وه (فه رهي دون كونج رينى: 2022)، ته نانه ت كه ده سه لاتى حكوومه تى عيراقى نه ما بوو هيشتا ده سه لاتى به ره ي كوردستانيش جيگير نه بوو.

ئه مه و جگه له وه ي شووراكان گرپدراو ورپكخراو نه بوون، په يوه ندييه كى تووندوتوليان نه بوو، بيركردنه وه ي جۆراو جۆرى تيدا بوو، رابه رايه تيبه كى هه ما هه نگ و كارامه ي نه بوو، تا وه كوو بتوانيت به يه ك ئاراسته كۆنترۆلى كاره كاني شووراكان بكات له سه رتاسه رى شاره كاندا. (عه لى مه ولوود: 2022).

رۆژى (1991/3/18) به ره ي كوردستانى له رپگه ي (ئيزگه ي ده نكي گه لى كوردستانه وه) ئيعلانى هه لوه شان وه ي شووراي رايگه ياندا، ئه مه ش خۆى له خۆيدا ماناي دژايه تى كردنى شووراكاني ده گه ياندا، به ره ي كوردستانى له سه ر زارى نه وشيروان مسته فاوه رايان گه ياندا كه له جيگه ي شووراكان ئه نجوومه تى شارو گه ره كه كان هه لده بژيرن. (مظفر محمدي: س.پ: 32؛ جه عفه ر عه لى، ئه رده لان كابايز: ده رسه كاني شووراكاني هه ولير: 9).

شووراکانیش له بهران بهر ئهم پاگه یاننده دا رۆژی (1991/3/18) کاتژمیر (2) پاش نیوه رۆ  
کۆبوونه وه ی گشتی نوینه رانی شووراکانیان، دهرباره ی هه لۆیست وه رگرتن به ران بهر برپاره کانی به ره  
کرد، ئه وه بوو بریاردا که دانووستان له گه ل به ره ی کوردستانیدا له سه ر ئهم پرسه بکه ن، ئه وه بوو  
رۆژی (1991/3/19) کاتژمیر (9) ی به یانی کۆبوونه وه ی نوینه رانی شووراکان که پیکه اتبوون  
له (خه سه ره و سایه، له گه ل نوینه رانی به ره دانیشتن، له هه مانکاتدا بۆ دوو بووه که نوینه رانی  
شووراکان گیراون وده ست به سه رن، له به رام بهر ئهم رۆداوه دا رۆژی (1991/3/20) رپییوان  
ده ستی پیکرد دژی هه لۆیستی به ره ی کوردستانی به رام بهر هه لۆه شاننده وه ی شووراکان (ده نگی  
راپه رینه که ی کوردستان: 1991: 25).

به پیکه وانه وه به ره ی کوردستانی، که دوژمنی سه ره کی شووراکان بوو، به هیزتر بوون، خاوه نی  
ئه زموونی خه باتی شاخ بوون، په یوه ندیان زیاتر بوو، به لام هیزی شووراکان له ناو جه ماوه ردا بوو،  
هه ستی ناسیۆنالیستی و به رگری کردن زانتر بوو. (جه عفه ره عه لی، ئه رده لآن کابایز: 18). هه ردوو  
هیزه که (به ره ی کوردستانی) و (شووراکان) له سه ر گه لیک مه سه له ی ئایدۆلۆژی و سیاسی مملانی له  
نیوانیاندا هه بوو، سه رچاوه ی ئهم مملانییه دوو دیدی جیاواز و دوو روانگی فیکری جیاوازی بوو، که  
له دوو جۆگه ی ئایدیاییه وه به ته ربیی به کتریه وه درۆیشتن، نه خالی ده ست پیکردن ونه خالی  
یه کانگیربوونیان له کۆتاییه وه نه بوو. (فوناد قه ره داغی: 1994: 42).

بۆیه سه ره نه جام به ره ی کوردستانی بانگه وازی له دژی شووراکان له رادیۆی گه لی کوردستانه وه  
بلاو کرده وه، وبه ده سه لاتیکی ناشه رعی دانه قه له م و شووراکانی به ئاژاوه گیرن وهیچ په سه مه تیکیان  
نییه و ناماژی به وه کرد که به ره ی کوردستانی خۆی ئه نجوومه نی گه ره ک وشاره کان  
پیکده هینن. (عه لی محه مه د ئه مین: 2023؛ خه سه ره و سایه: 2022؛ رپییوار ئه حمه د: 215)، به مه ش  
شووراکان ده ستیان کرد به خۆپیشاندان له دژی ئهم برپاره ی به ره ی کوردستانی، تاگه یشت به  
خۆپیشاندانی گه وره، شه ره دروشم که وته نیوان به ره و شووراکان، له م باره یه وه به ره ی کوردستانی  
راپگه یانده وه: شوورا شوورای چیتانه، خه لکی رقی لیتانه، له به رام به ریشدا دروشمی شووراکان  
بریتی بوو له: شووراشوورای خه لکییه وهیچ قسه ی له سه ر نییه، ئهم مملانییه به وه گه یشت که  
به ناچاری به ره ی کوردستانی داوای گه فتوگۆ بکات، ئه وه بوو دانووستان له نیوان نوینه ری شووراکان و

نوینەرى بەرەى كوردستانى لە هۆلى پۆشنىبرى جەماوەر لە سلیمانى روویدا، ئەو بوو پینچ كەسى نوینەرى شووراکان (ساىه: 2022)، لەگەل بەرە كۆبوونەو، خەسرەوساىه گوتەبىژى شاندى نوینەرى شووراکان بوو، دانوستانەكە بە ئەنجامىكى ئەوتۆ نەگەيشت. (مظفر محمدي: 99).

عەبدوللا سلیمان كەخۆى يەكێك بوو لە رابەرانی شوورای كرىكارى شارى هەولير دەنووسیت: "وہك چۆن لە جەرگەى ئەو ئازادىيە سى هەفتەيىەى شارى هەولير شووراکرىكارىيەكان دروست بوون و بەدەست پيشكەرى پيكر اووى رەوتى كۆمۆنىست ئەم بزووتنەو يە بەپيخرا، ئاواش بزووتنەو كە بە سرووشى خۆى لە دوو مەلەنپى گەورەدا بوو: يەكەم، مەلەنپى لەگەل برادەرانی شوورای خەلك، جىاوازی تاكتىكەكانى نىوان ئەو دوو مەيلە، بوو هۆى ناتەبايى و نابەهرەمەند بوونى ئەو بزووتنەو يە لە تاكرىزى، دووهم: مەلەنپى لەگەل بەرەى كوردستانى و حيزبە كۆنەپەرستەكانى". (سەرچاوەى پيشوو: 260\_261).

كەمال رەئوف كەخۆى يەكێك بوو لە هەلسوورپاوانى شووراکان دەنووسیت: "شووراکانى شارى سلیمانى ئامادەنەبوون، لەنپو چوارچيۆەى بەرەى كوردستانىدا خەبات بكەن، بەلام لەگەل ئەو هەشدا نەيان دەويست بەرەى كوردستانى بەدوژمنى خويان لەقەلەم بەدن، بەلكوو لە هەولى ئەو هەدا بوون ميكانىزمىك بدۆزنەو بە ھاوخەباتى وراگرتنى جۆرە پەيوەندىيەك، كە بەقازانجى سەرخستنى راپەرىن وداخووزىيەكانى جەماوەر بىت، شووراکان لەبەرئەو هوى خاوەن يەك ئايدۆلۆژى و يەك تىپروانىن نەبوون، لە لاىەك سىاسەتى دژايەتى بەرەى كوردستانى سىاسەتى شووراکانى بەرەو گرزبوونەو دەبرد، لە لاىەكى تریشەو هەندىك بۆچوون و تىپروانىنى نپو شووراکان و دەرهو هوى شووراکان، سىاسەتى شووراکانى خراب لىك دەدايەو و خووزيارى سىاسەتىكى تووندوتىژ و ناواقعیانە بوو، بالى بەهيزى ناو بەرەى كوردستانى، لە هەولى ئەو هەدا بوون، ئەو دەنگە جىاوازه لەنپو راپەرىن نەهیلن،". (راپەرىن: ھاوالاتى: 15: 2001: 5).

لە ئەنجامى هپرشى حكومەتى بەعس بۆسەر شارە ئازادكراوہكان خەلكىكى زۆر ئاوارە بوون و روويان كرده دەرەو هوى شارەكان، ليشاوى خەلكى پەنابەر روويكردە سنوورەكان (مەجىد سالىح: س.پ: 403)، ديمەنى كۆچى خەلك و ئەو تراژىدياىيەى بەسەر ئاوارەكاندا هات، و لە ئەنجامى فشارى ميدياكان، بەزەبى راي جىهانى بەجۆرىك بزواند گوشار بۆ حكومەتەكانيان بەن فرىاي كورد

بكهون،(نەوشىروان مستەفا ئەمىن: 2009: 20)، و پاشان كەسايەتپەكانى دۆستى كورد و داواكارى فەرمى توركىيا و ئىران و فەرەنسا، ئەنجوومەنى ئاسايش لە رۆژى 5 ى نىسانى 1991 دا كۆبۆۋە، لەكاتى پىشكەش كەردنى برىارى (688)، هەريەك لە كوبا و يەمەن و زىمبابوا دژبوون و چىن و هندستانىش دەنگيان نەدا. بەلام سەرجم ئەندامانى ئەنجوومەنى ئاسايش دەنگيان لەسەر برىارەكە داو برىارى (688) ى ئەنجوومەنى ئاسايش پەسەندكرا. (هيوامىنە: هەلوپىستى ولاتانى رۆژئاوا: 2012: 20)بەمەش ناوچەى دژە فرىن پىكھات و بەشپىك لە خەلك و هپزەكانى بەرەى كوردستانى گەرانه وە شارەكان، دواى دەست پىكردنى دانووستانەكانى بەرەى كوردستانى و حكوومەتى عىراق بارودۆخەكە تا رادەيەك ئارام بوو، و چونكە لىژنەى هاوئاھەنگى لەنىوان حكوومەتى عىراق و بەرەى كوردستانى لەھەموو شارەكانى كوردستان پىكھنرابوون. (سوارە محەمەد ئەمىن ئاغا: 2022: 225).

بەمەش قۇناغىك لە چالدىكى پارت و رپىكخراۋە و گرووپە چەپەكان كە خۆى لە بزووتنەۋەى شوورايىدا دەبىنپىيەۋە كۆتايى ھات، ولەماۋەى ئاۋارەى و كۆپەۋەكەدا ئەم گرووپ و رپىكخراۋانە پەرت و بلاۋبوونەۋە، و دەسلەت و نفوزى شووراكان بەھۆى چەندىن ھۆكارى ناوخواپى و دەرەكپىيەۋە دروست نەبووۋە.

بەم شپوۋەيە لەگەل دووبارە گەرانهۋەى سوپاى حكوومەتى عىراق بۆ شارەكان و كۆپەۋەى خەلكى شارەكانى كوردستان بەرەو سنوورەكانى توركىيا و ئىران، تەمەنى شووراكانىش كۆتايى ھات.

### ئەنجام

- لەدووتوۋى زانبارىيەكانى ئەم توۋىژىنەۋەيەدا دەگەينە ئەم دەرەنجامانەى لاي خوارەۋە:
1. تپىكشكانى ھىزى سوپاى عىراق لە شەرى كۆھىت دا و رەى خەلكى بەگشتى بەرزكردەۋە و ھەلپكى باشى بۆ گرووپ و رپىكخراۋە چەپەكان پەخساند، تاۋەكوو خۆيان بۆ راپەرىن رپىك بخەن.
  2. چەپە ماركسىيەكان ھەندىكىان لە ناو شارەكان خاۋەنى رپىكخستن و شانەى نھىنى بوون، ئەمەش واپكرد دەست پىشخەربىن لە ھاندانى جەماۋەر و رۆلى گرنگيان لە راپەرىندا بىنى.

- ئەمەو جگەلەوہى كۆمەلىك حزب ورپىكخراوى ترى چەپ لەناو بەرەى كوردستانى بوون وئەوانىش لەناو بەرەدا رۆلى خۆيان هەبوو لە راپەرپىندا.
3. چەپەكان دەست پىشخەر بوون لە دروستكردنى شووراکان و پىشكەشكردنى كۆمەلىك خزمەتگوزارى سەرەتايى لەرپىگەى ئەم شوورايانەوہ بە خەلكى لە كاتى راپەرپىندا، واتە شووراکان بەرھەمى چالاكىي چەپەكان بوو.
4. هەلۆپىستى بەرەى كوردستانى لە بەرانبەر شووراکان لە شارى سلېمانى باش نەبوو، بەھەموو شپۆپەك هەولپەدا كۆتايى بە دەسلەتايان بىت، چونكە ببوونە ركا بەرپىكى سەرەكى بەرە، هەربۆپە لە رۆژى (1991/3/18) ەوہ بانگەوازى هەلۆشانەوہى شووراکانى كرد.
5. ھىزە چەكدارەكانى شوورا لە پووبەرپووبوونەوہى سوپاي عىراق لە كاتى گەرپانەوہى بۆ شوپنە رزگار كراوہكان رۆلى دياريان هەبوو، هەربۆپە كۆمەلىك كوژراو برىنداريان دا.
7. تەمەنى شووراکان كەم بوو، ئەمەش ھۆكارپىكى سەرەكى بوو بۆ كۆتايى هاتنى دەسلەتايان، ئەمەو جگەلە لەو كەم وكورپىيانى ئاماژەمان پىكرد.

## سەرچاوەكان

بەلگەنامەكان (بلاونەكراوہ)

1. بەلگەنامەى (ئىتحادى) حەلقەكانى (بروسكە، راپەرپىن، ئۆكتۆبەر، زەنگى كرپىكار، كۆمۆنىزمى كرپىكارى) ئابى 1990.
2. (رەوتى كۆمۆنىست): ئەركە دەستبەجىكانمان، داواكارپىيە كرپىكارپىيەكان
3. قانونە ئەساسپىيەكانى حكومەتى شوورايى (پەرەوى ناوخۆى شووراکان).
4. دەربارەى كۆبوونەوہى شووراي خەلكى حورپىيە.
5. بەياننامەى هەلسوورپاوانى بزووتنەوہى شوورايى شارى كەركوك (1991/3/21)

به که م/کتیب

به زمانی کوردی

1. سه نگو ی، مه حمود (2004)، بیره وه ریه کانی سه نگو ی، چاپخانه ی تیشک، سلیمان ی.
2. مۆرتکه، جه مال (2007)، چیا خۆی دهنوو سپته وه، چاپخانه ی هێقی، هه ولیر.
3. گالریس، پیتهر (2008)، کۆتایی عیراق، و: سۆران عه لی محمه د، چاپخانه ی کارۆ، سلیمان ی.
4. ریباز (2011)، قه ندیل به غدای هه ژاند، ب3. سلیمان ی.
5. ژیلوان عه بدوللا هه له دنی، رۆلی حزبی شیوعیی عیراق له باشووری کوردستان (1975-1991)، له بلاوکراوه کانی ده زگای ئایدیا، سلیمان ی، 2020.
6. مه حمود، محمه د حاجی (2001)، رۆژمێری پێشمه رگه یه ک، ب3، سلیمان ی، چاپخانه ی تیشک.
7. مه حمود، هۆشمه ند عه لی (2009)، راپه رینی شاری هه ولیر له سالی 1991، چاپخانه ی شه هاب، هه ولیر.
8. مسته فا، ئاراس عه بدولره حمان (2009)، راپه رینی (1991) له باشووری کوردستان، چ1، چاپ وپه خشی حه مدی، سلیمان ی.
9. مه رزنگ، عه بدولره زاق (2007)، راپه رین به هاری ئازادی، چاپخانه ی ره نج، سلیمان ی.
10. یه لذن، که ریم (2007)، کورد له عیراق، و: شاهۆ بورهان، چاپخانه ی کارۆ، سلیمان ی.
11. بارزانی، مه سعود (2022)، بارزانی و بزووتنه وه ی رزگاریخوازی کورد، به رگی پینجه م (راپه رین، دهره فته وئاسته نگه کان) 1991-2002، چاپخانه ی رۆکسانا، هه ولیر.
12. ره شید، سالار (2015)، میژوو ییه ک له یاده وه رییدا، دیدار سه باره ت به میژووی چه پ و کۆمۆنیزمی نوێ له کوردستاندا، چ1، ده زگای چاپ وپه خشی سه رده م، سلیمان ی.
13. نه حمه د، ریبوار (2017)، مه له کوردن به پینجه وانیه ی شه پۆل، به شی یه که م، چاپی یه که م، بی شوینی چاپ.
14. سلیمان (مه شخه ل)، عه بدوللا (2012)، له ودیو په نجه ره ی رۆژه کانه وه راوه ستاوم وده روانم (بیره وه ری)، بی شوینی چاپ.
15. که ریم (نه حمه د موعین)، عه دنان (2012)، 1900-1980 ده یه ی کاره سات (9 سال ئیختیفا له عیراقدا، یاده وه ری وشیکاری)، چاپی یه که م، چاپخانه ی تاران.

16. کۆمه لێک نووسهر (2000)، سلیمانی سه بنی زه ماوه نده (3/7)، پانۆرامایه کی پۆژانی راپه رینه مه زنه که ی نازاری 1991، له بلاقراوه کانی راکه یانندن ورووناکبیری مه له بندی ریکخستنی سلیمانی، ی.ن.ک.
17. جه مال، وه ستا (1995)، بیره وه ری پۆژانی ره ش، بی شوینی چاپ.
18. محمدی، مظفر (1998)، بزوتنه وه ی شوورایی له کوردستانی عیراق، چاپی دووهم، بی شوینی چاپ.
19. مه لا به ختیار، (2017)، یه که مین کۆر، یه که مین مونا زه ری دوای راپه رین، ئاماده کردن ودا رشتنه وه ی: مه ریوان عه لی، ده زگای چاپ وپه خشی هه مدی، چاپی یه که م.
20. مسته فا، نه وشیروان (2009)، مفاوه زاتی به ری کوردستانی-به عس (1991)، له بلاقراوه کانی چاپخانه ی جه مالی عه لی باپیر، سلیمانی.
21. ئاجه له ری، پشکۆ هه تاهیر (2003)، راپه رینی که رکوک سالی 1991، چ 1، سلیمانی.
22. سألج، مه جید (2012) رپامانیک له نه وشیروان مسته فا، سلیمانی.

#### دوو ه / پۆژنامه وگۆفاره کان

1. خالید دلیر، چه ند راستییه کی گرنگ له باره ی راپه رینه وه، ئالای نازادی، ژ (112)، یه که شه ممه، 1994/3/5.
2. داماو، 5 نازار سارپژکه ری نازاره کان بوو، پینجی نازار (گۆفار)، ژ (3)، 1992.
4. کوردستانی نوئ، ژ (929)، دوو شه ممه، 1994/4/6.
5. کوردستانی نوئ، ژ (934)، یه که شه ممه، 1995/3/12.
6. سه لاج مه زن، راپه رین به ره و رزگار بوون، ئالای نازادی، ژ (112)، یه که شه ممه، 1994/3/6.
7. عه بدولره زاق مه رزنگ، راپه رین، ئالای نازادی، ژ (64)، یه که شه ممه، 1993/3/7.
8. نه جمه دین فه قی عبدالله، راپه رین پینشینه بابه تی وخۆییه کان/ به شی یه که م و به شی سیه هه م، کوردستانی نوئ، ژ (647)، چوار شه ممه، 1994/3/30، ل 3 و ژ (649)، هه ینی، 1994/4/1.
9. نه جمه دین فه قی عبدالله، راپه رین پینشینه بابه تی وخۆییه کان، به شی چواره م، کوردستانی نوئ، ژ (650)، یه که شه ممه، 1994/4/2.
10. کوردستانی نوئ، ژ (929)، دوو شه ممه، 1994/4/6.
11. کوردستانی نوئ، ژ (934)، یه که شه ممه، 1995/3/12.
12. کوردستانی نوئ، ژ (929)، دوو شه ممه، 1994/4/6.
13. برابیه تی، ژ (2008)، سی شه ممه، 1994/8/2.

14. کوردستانی نوێ، ژ(929)، دووشه‌مه، 1994/4/6.
23. کوردستانی نوێ، ژ(929)، دووشه‌مه، 1994/4/6.
24. جه‌لال ده‌باغ، هه‌لسه‌نگاندنیکی سه‌ره‌تایی راپه‌رینی چه‌کدارانه‌ی کوردستان له ئاداری 1991 دا، ژ(15)، 1992.
25. پانۆرامای راپه‌رین له : کوردستانی نوێ، ژ(934)، یه‌کشه‌مه، 1995/3/12.
26. وه‌ستا ره‌سوول، له‌یادی نازاکردنی که‌رکوک دا، گۆڤاری که‌رکوک، ژ(4)، به‌هاری 2000.
27. ئالای نازادی، ژ(113)، یه‌کشه‌مه، 1994/3/13.
28. بورهان محمهد فه‌ره‌ج، ئالای شوپش له به‌لگه‌نامه‌کانی حکومه‌تی به‌عسدا، گۆڤاری (320)، 12/15/2015.
29. ره‌حمان، ناوچه‌ی نه‌فال یا ناوچه‌ی راپه‌رین، کوردستانی نوێ، ژ(238) سالی دووهم، پینج شه‌مه، 1993/3/11.
30. رێگای کوردستان، ژ(2)، سالی 47، ئاداری 1992.
31. رۆژنامه‌ی (رێگاری)، ژ(27) ی 1997/2/25.
32. نه‌ژاد، هه‌لومه‌رجی راپه‌رینی نازار، گۆڤاری خه‌رمانه، ژماره‌(3) سېپتیمبه‌ری 1991.
33. ده‌نگی راپه‌رینه‌که‌ی کوردستان و بزووتنه‌وه‌ی شووراییه‌کانی، فرانکفۆرت، 1991/7/11، ل23-24. (له‌ لایهن لایه‌نگرانی راپه‌رینه‌ی عیراق و بزووتنه‌وه‌ی شوورایی له کوردستاندا ئاماده‌کراوه).
34. رۆزا، په‌یامنیرتان له سلیمانییه‌وه، گۆڤاری خه‌رمانه، ژماره‌(3)، سېپتیمبه‌ری 1991.
35. پشکو، راپه‌رین، سه‌رکه‌وتن، نووشستی، گۆڤاری خه‌رمانه، ژ(3)، سېپتیمبه‌ری 1991.
36. فوئاد قه‌رده‌اغی، ده‌رباره‌ی چه‌په‌کان و حزبه‌کانی بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کورد(ناکۆکییه‌کان-هه‌لوێسته‌کان-ئاسۆی داهاتوو)، دواړۆ، ژ(2)، ته‌مووزی 1994.

#### سېیه‌م/کتیب به‌زمانی عه‌ره‌بی

1. سنجاری، علی، القضيہ الكوردیه و حزب البعث العربی الاشتراکی فی العراق، ج3.
2. الحزب الشیوعی العراقی، ازمه‌ الخلیج و الاردن، الثقافه‌ الجدیده، العدد (15)، السنه 138 ب 1991.
3. بیان مجلس قیاده‌ الثوره‌ حول الوحده‌ الاندماجیه‌ بین العراق و الکویت بتاريخ (1990/8/15) نص من کتاب، مرکز دراسات الوحده‌ العربیه‌ علی العراق، یومیات – وثائق- تقاریر 1990-2005، بیروت، 2007.
4. قادر عزیز، فی الذکری السنویه‌ الاولی للانتفاضة، السلیمانیه‌، بلا مطبعة، بلاسنه‌ طبع.

5. الماجد، ماجد (1991)، انتفاضه الشعب العراقي 1991، دار الوفاء، بیروت، 1991.
6. مجید: کمال (1997)، النفط و الاكراد، ط1، دار الحكمة، لندن.

### چوارهم / ماستهر و دکتۆرا:

1. هیوا مینه مه حممود: هه لویستی ولاتانی رۆژئاوا به رامبه ر به کوردستانی عیراق (ئاداری 1991-ئه یلولی 1998)، تیزیککی دکتۆرایه پیشکەشی به شی میژووی زانسته مرۆفایه تییه کانی زانکۆی سلیمانی کراوه، بۆلونه کراوه یه، 2012.

### پینجه م / ده ستنوو س

1. له ده فته ری بیره وه ریمدا (بیره وه ری تاییه ت به خۆم له رووداوه کان و له نزیکه وه ژیاوم)، ده ستنوو س (له لای توێژهر پارێزراوه).

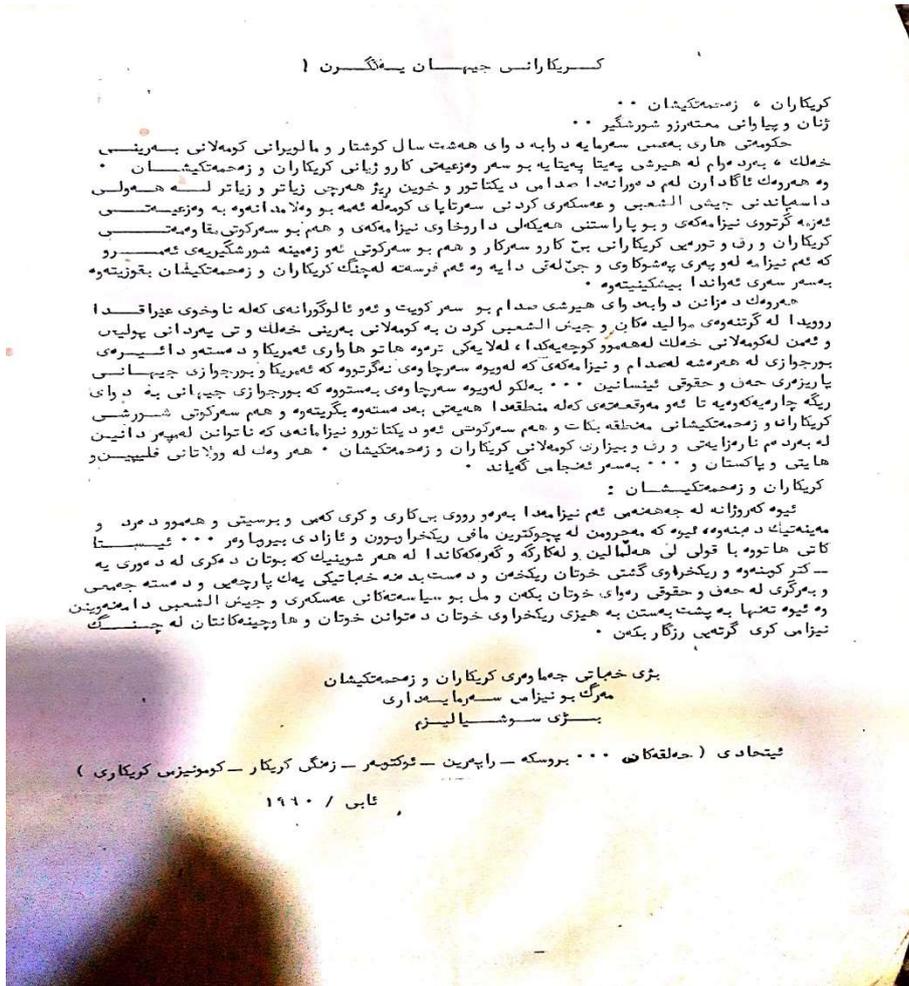
### شه شه م / چاوپیکه وتنه کان

1. ئاراس ره شید، 2023/8/3، له رینگه ی ته له فۆنه وه (که نه دا).
2. خه سره وسایه، رۆژی 2022/8/18، سلیمانی.
3. خالید مه جید، به شی دووه م، 2022/9/26، سلیمانی.
4. جه مال کۆشش، 2023/1/21، له رینگه ی ته له فۆنه وه.
5. حه سه ن مارف، 2022/7/20، سلیمانی.
6. حاجی ئه نوهر، 2023/1/1، سلیمانی.
7. فهره ی دوون کونجرینی، 2022/12/26، سلیمانی.
8. عه لی مه ولوود، 2022/9/30، سلیمانی.
9. عه لی محه مه د ئه مین، 2023/1/3، سلیمانی.
10. دلیر عه باس، 2023/1/6، سلیمانی.
11. دلشاد مه جید، 2023/7/26، سلیمانی.
12. مامۆستا ستار، به شی یه که م، 2021/11/13، سلیمانی.
13. عه بوللا سلیمان (مه شخه ل)، 2022/10/17، سلیمانی.



- 14. شه مآل عه لی، به شی یه که م، 2022/10/25، له ریگه ی ته له فۆنه وه،
- 15. موه ئید نه حمه د، 2022/6/16، سلیمانی.
- 16. نه وزاد نه حمه د نه سو ده، 2022/10/31، سلیمانی.
- 17. نه جمه دین فه قی عه بدولآ، 2022/12/6، سلیمانی.
- 18. نه به ز خالید، به شی یه که م، 2022/8/11، سلیمانی.

به لگه نامه ی ژماره (1)



کریکارانی جیهان یفنگرن

کریکاران ، زممه تکیشان ...  
 ژنان و پیاوانی معتبرو شورشگیر ...  
 حکومتی هاری بهمنی سه رما یه د رایه د رای هه شت سال کوشتار و مالویرانی کوبه لانی به رینی  
 خه لک ه به رد ه رام له هیرشی په یته یه به سه ر وه زعیته ی کارو ژبانی کریکاران و زممه تکیشان  
 وه هه رموک ناگادارن له م د هورانه دا حدام د یکتاتور و خوین ریژ هه رچن زیاتر لسه هه ولس  
 داسمه اندنی جیش الشعبی و عه سکه ری کردنی سه رتا یای کوبه له شه به وه لاده انعه به وه زعیته ی  
 شه به گرتوی نیژامه که ی و پیا راستنی هه یکه لی داروخای نیژامه که ی و هه م به سه رکوژی بقا و مه ته ی  
 کریکاران و رف و توری ی کریکارانی به کارو سه رکار و هه م به سه رکوژی شه زمه یته شورشگیریه ی شه  
 که شه نیژامه له و به ری په شوکا وی و جین له تی د رایه وه شه ترسه ته له چنک کریکاران و زممه تکیشان بچوژینه وه  
 به سه ر سه ری شه راند ا به یکنه یته وه .  
 هه رموک د مزانن د رایه د رای هیرشی حدام به سه ر کویت و شه نا لۆگروانه ی که له نا خو ی عیرا قدا  
 رویدا له گرتنه وه ی مه لاید مگان و جیش الشعبی کردن به کوبه لانی به رینی خه لک و تی به مردانی پولیس  
 و شه من له کوبه لانی خه لک له هه موه کوچه یه کدا ، له لایه ی تره وه ها تو ها رای شه ریکا و د سه ته ردا شه ریه ی  
 بو رجوازی له هه ره شه له حدام و نیژامه که ی که له وه یوه سه رچا وه ی نه گرتوه که شه ریکا و بو رجوازی جیهانی  
 یا ریزه ری جهن و حقو قی ئینسانین ... به لکو له وه یوه سه رچا وه ی به سه ته وه که بو رجوازی جیهانی به د رای  
 ریگه چا رمه یکه وه تا شه مه و ته یته که له منطقه بکات و هه م سه رکوژی شه د یکتاتورو نیژامه ی که نا تانین له به ره دانین  
 کریکاران و زممه تکیشان منطقه بکات و هه م سه رکوژی شه د یکتاتورو نیژامه ی که نا تانین له به ره دانین  
 له به رد سه نارمه زایش و رف و بیزارن کوبه لانی کریکاران و زممه تکیشان هه رموک له وولاتانی قلیبین و  
 هایتی و پاکستان و ... به سه ر شه چایی که یاند .  
 کریکاران و زممه تکیشان :

ئیه که روزانه له جه هه من شه نیژامه دا به ره وه رووی به کاری و کزی که ی و به سه تی و هه موه د مرد و  
 مه یته تی که د مه نه وه ئیه که به جیروم له به جیروم مانی ریخه ر برون و نا زادی به رجا وه ... ئیه ته  
 کاتی ها تووه یا قو لی ئی هه لیا لین و له کارگه و گه ره که کاند ا له هه ر شوینیک که بو تان د مکی له د هوری یه  
 - کتر که شه وه و ریخه ر وای گشتی خوتان ریخه من و د سه ته به ده خه یاتیکی یه ک پارچه یی و د سه ته جه منی  
 و به رگری له جه ق و حقو قی ره وای خوتان بکه من و مل به سه سه ته کانی عه سکه ری و جیش الشعبی دا به ره یین  
 وه ئیه ته نها به یشت به سه تن به هیزی ریخه ر وای خوتان د مه تانن خوتان و ها وچه نه کانتان له چنسه گ  
 نیژامی کزی گرتی ره رگا ر بکه من .

بژی خه یاتی جه ا وه ری کریکاران و زممه تکیشان  
 مه رگ بو نیژام سه رما یه داری  
 به ژنی سه و شه یالیزم

فیهادی ( جه لقه کانه ... بروسه - راپه رین - شوکتیه ر - زهنگی کریکار - کومونیزم کریکاری )  
 تابس / ۱۹۹۰



به‌لگه‌نامه‌ی ژماره (2)



کرێکارانی جیهان ، په‌کگرێ!

شهرکه ده‌ست به‌جی کانمان ، و داواکار په‌ کرێکار په‌کان

سه‌رمایه‌دارانی شه‌ریکا و عیراق و ده‌وله‌ته‌کانیان ده‌بانه‌ویت به‌مانه‌خه‌نه‌ ده‌رۆمه‌ی په‌کیک له‌ کوشتنه‌-  
ترین جه‌نگه‌کانی دنیای سه‌رمایه‌وه ، ده‌رۆمه‌ی جه‌نگی کیمیاوی و ته‌توی بوورۆزای . شه‌ریکا بو پاراستنی  
مه‌وقعه‌یه‌تی گه‌وره‌ هه‌یزی خوی له‌ جیهاندا و رژیی به‌عسی درنده و صدای خویین ریزیش بو جیگیرتر-  
کرد نه‌وه‌ی خاکیه‌تی ئیستیدادی و عه‌سکریان ، هاته‌وته‌ سه‌ر جه‌نگ و به‌ سهدان هه‌زارمان لی‌ده‌ه‌ن  
به‌ کوشت .

بوورۆزای عیراق و ده‌وله‌ته‌کی عه‌نا ئیستا درییخیان نه‌کردوه‌ له‌ شه‌کانه‌وه‌ی وه‌زیی ئابووری  
تیکشکاو سه‌رمایه‌داری عیراق به‌سه‌ر کرێکاران و زحمه‌تکیشاندا ، درییخیان نه‌کردوه‌ له‌داسه‌ماندنسی  
چه‌وسانه‌وه‌ و هه‌زاری و برسه‌یه‌تی و بیکاری له‌راه‌به‌ده‌ر به‌سه‌رماندا و توانیوه‌یه‌ ریزی ملیونه‌ها مان به‌خه‌نه  
به‌ر ده‌م نه‌خوشتی و برسه‌یه‌تی و بیکاری و بی‌گوزماری په‌وه ، توانیوه‌یه‌ سهدان هه‌زارمان لی‌ده‌ه‌ن به‌کوشت له  
جه‌نگی کونه‌ه‌رستانه‌ی عیراق و ئیراندا ، ئیستاش به‌مه‌وه‌ راناوه‌ستن و ده‌بانه‌ویت مه‌ئسه‌لاتیکێ تری ئیستاشی  
گه‌وره‌شان به‌سه‌رمان به‌هه‌ین . شه‌مه‌ ریکچاره و ئیده‌اره‌ی بوورۆزای و رژیی به‌عسه‌ بو کومهلگه ، شه‌مه‌ واقعه‌یه‌تی  
خاکیه‌تی سه‌رمایه‌ و سه‌رمایه‌داریه‌ به‌سه‌ر ژبانی کره‌له‌یه‌تی ئیستاش له‌ کومهلگه‌دا .

بیزاری و ناوه‌زایه‌تی ملیونه‌ها کرێکارو زحمه‌تکیشی شه‌م وولاته‌ به‌راه‌به‌ر ته‌واری شه‌م وه‌زته‌ هه‌ر ئیستا  
له‌ره‌یه‌دایه‌و خواستی روخاندنی رژیی به‌عسی سه‌رمایه‌داران و به‌راه‌به‌ه‌وونی جه‌نگ بووه‌ته‌ خواستیکێ  
کشتی‌یان ، له‌هه‌مان کاتیشدا رژیی ئیستیدادی و عه‌سکری به‌عس له‌له‌یه‌ک رووبه‌رووی برسه‌یه‌تی و هه‌زاری و  
بیکاری ملیونه‌ها ئیستاشی زحمه‌تکیشی عیراق و بیزاری و شه‌ه‌تازایه‌نه‌ و له‌له‌یه‌کی دیکه‌وه‌ ده‌رگیری مفاوه‌ی  
جه‌نگیکێ گه‌وره‌و بی‌سه‌ر و شوینه ، شه‌م هه‌ل‌وه‌مه‌رجه‌ وه‌زیی شوهرشگیرانه‌ی له‌سه‌ر ئاستی وولات هه‌رچی زیاتر  
په‌ره‌یی داوه . له‌م ده‌وره‌یه‌دا چینی کرێکارو به‌زوتنه‌وه‌ی کومونیه‌تی کرێکار رووبه‌رووی شه‌رک و وه‌زییه‌تی نه‌زیری  
به‌زوتنه‌وه‌ .

به‌راه‌به‌وونی به‌زوتنه‌وه‌یه‌کی کرێکاری کومونیه‌تی به‌هه‌یزه‌ له‌سه‌ر ئاستی کومهلگه‌ که‌ ده‌توانی هه‌ر ئیستا  
راه‌به‌ری به‌سه‌رگه‌وتن گه‌ماندنێ ئالوگوری شوهرشگیرانه‌ بیت له‌ کومهلگه‌دا، راه‌به‌رو ریکه‌ری خه‌باتی چینه‌ایه‌تی  
کرێکار بیت بو دامه‌زراندنی حکومه‌تی کرێکاری و سوشیالیزم ، راه‌به‌ری به‌زوتنه‌وه‌ی رزگاری خوازانسه‌مه‌ و  
شوهرشگیرانه‌ی ملیونه‌ها کرێکارو زحمه‌تکیش بیت له‌ جه‌نگی موسیبه‌ته‌کانی سه‌رمایه‌داری شه‌مه‌گرتوو و کهنده‌له‌سی  
عیراق له‌ جه‌نگی ده‌سه‌لاتی سیاسی بوورۆزای و جه‌نگ و جه‌نگه‌خوازی په‌کانی له‌ جه‌نگی هه‌یزو حه‌یزب و ناقه‌  
سیاسیه‌کانی بوورۆزای .

\*\*\*

- بو شه‌وه‌ی سوشیالیزمی کرێکار به‌توانیت هه‌رچی له‌یه‌توانه‌تر راه‌به‌راه‌یه‌تی و ریکه‌ستنی خه‌باتی چینه‌ایه‌تی  
کرێکار شه‌جام به‌دات. ده‌بی هه‌رچی زووترو له‌یه‌راوه‌نه‌تر که‌م و کوریه‌ سیاسی و عه‌مله‌ی و ریکه‌راوه‌یه‌یه‌کانی خوی  
وه‌ک حه‌یزیکێ به‌ره‌نی کومهلایه‌تی کرێکار وولاتیت . له‌م بواریه‌دا رووبه‌رووی شه‌م شه‌رکانه‌ین :-
- ۱- که‌شه‌دان به‌له‌یه‌ته‌کانی په‌کگرتوویی و ریکه‌راوه‌ی ریزی کرێکارانی کومونیه‌تی .
- ۲- ئیستجاب بی‌کردنی هه‌رچی زیاتری هه‌وه‌یه‌تی سیاسی و فکری مارکسیستانه‌ی شه‌م به‌زوتنه‌وه‌یه‌ .
- ۳- به‌ره‌و پشه‌یرانی شه‌م به‌زوتنه‌ کومهلایه‌تی به‌ کرێکار به‌ره‌و په‌ک‌ه‌ینانی حه‌یزیی سیاسی مارکسیستی خوی .
- ۴- به‌هه‌یزکردن و به‌ره‌ن‌کردنه‌وه‌ی کومونیه‌تی کرێکاری له‌ ده‌روونی چینی کرێکاردا .
- ۵- به‌ره‌جسته‌ کردنه‌وه‌ی هه‌رچی زیاتر ئیستهرناسی سوشیالیزمی شه‌م به‌زوتنه‌وه‌یه‌ .

## The Influence and Role of Marxist Leftists in the Uprising (03/05/1991) to (03/28/1991) in South Kurdistan

### Zhelwan Abdullah Ahmed

Department of Accounting, Dukan Technical Institute, Sulaymaniyah Polytechnic University,  
Sulaymaniyah, Kurdistan Region Iraq.

Email: [zhelwanabdullah@gmail.com](mailto:zhelwanabdullah@gmail.com)

### Asst. Prof. Dr. Amanj Hasan Ahmed

Department of History, College of Humanities, Sulaymaniyah, Kurdistan Region Iraq.

Email: [Amanj.ahmed@univsul.edu.iq](mailto:Amanj.ahmed@univsul.edu.iq)

**Keyword:** *Marxist leftist groups, Uprising, Baath rejem, south Kurdistan, shoraa*

### Abstract:

during the years between 1975 and 1991, after the revival of the Kurdish revolution in South Kurdistan, several Marxist leftist movements and groups were formed and grew, they played a significant role in the Kurdish people's liberation movement and political events in the South Kurdistan, both of those who were in the mountains and had armed forces and those who were secretly engaged in political struggle and organizing and promoting a Marxist program in the cities of South Kurdistan. Later, these Marxist leftist groups, parties, and organizations played a significant role in the events of the uprising and the days that followed the uprising.

In this study, based on documents, sources, and interviews with people who participated in the events of that time, we have tried to analyze the role of the Marxist leftists in the 1991 uprising in South Kurdistan and the subsequent events until 1992 under the title (Influence and Role of the Marxist leftists in the Uprising (5/03/1991) to (28/03/1991) of South Kurdistan).

We have divided the research into several topics, including:

**The first topic:** in this topic we have discussed the influence and role of the leftists in the uprising.

**The second topic** discussed the leftists' role in forming councils in Sulaymaniyah, Erbil, and Kirkuk.

**the third topic:** In this topic, we have tried to discuss the role of the leftists and the councils during the Baath government's attack on Kurdistan cities.

**The fourth topic:** We have discussed the reasons for the failure of the councils.

**The fifth topic:** We have explained the position and role of the leftists in the rule of the Kurdistan Frontier.

Then in the list of sources, we have indicated the sources, documents, and interviews we used in the research.

## تأثیر ودور اليساريين الماركسيين في انتفاضة (1991/03/5) إلى (1991/03/28) جنوب كردستان

### ملخص:

خلال السنوات ما بين 1975 و 1991، بعد إحياء الثورة الكردية في جنوب كردستان، تشكلت ونمت العديد من الحركات والمجموعات اليسارية الماركسية، ولعبت دوراً مهماً في حركة تحرير الشعب الكردي والأحداث السياسية في جنوب كردستان، سواء من أولئك الذين كانوا في الجبال ولديهم قوات مسلحة وأولئك الذين كانوا ينخرطون سراً في النضال السياسي وتنظيم وتعزيز البرنامج الماركسي في مدن جنوب كردستان. لاحقاً، لعبت هذه الجماعات والأحزاب والمنظمات اليسارية الماركسية دوراً كبيراً في أحداث الانتفاضة والأيام التي تلت الانتفاضة.

وفي هذه الدراسة، وبالاعتماد على الوثائق والمصادر والمقابلات مع الأشخاص الذين شاركوا في أحداث ذلك الوقت، حاولنا تحليل دور اليساريين الماركسيين في انتفاضة عام 1991 في جنوب كردستان وما تلاها من أحداث حتى عام 1992 تحت عنوان (تأثير ودور اليساريين الماركسيين في انتفاضة (1991/03/5) إلى (1991/03/28) جنوب كردستان).

وقد قسمنا البحث إلى عدة مواضيع منها:  
المبحث الأول: تناولنا في هذا الموضوع تأثير ودور اليساريين في الانتفاضة.  
أما المبحث الثاني فقد تناول دور اليساريين في تشكيل المجالس في السليمانية وأربيل وكركوك.  
المبحث الثالث: حاولنا في هذا الموضوع مناقشة دور اليساريين والمجالس خلال هجوم حكومة  
البعث على مدن كردستان.  
المبحث الرابع: تحدثنا عن أسباب فشل المجالس.  
المبحث الخامس: بينا مكانة ودور اليساريين في حكم الحدود الكردستانية.  
ثم قمنا في قائمة المصادر بالإشارة إلى المصادر والوثائق والمقابلات التي استخدمناها في البحث.